

Bewonersinitiatieven: meedoen levert wat op!

Het effect van burgerinitiatieven op de sociale binding tussen
bewoners en sociale cohesie in de wijk

Mustapha Charifi 2009

Bewonersinitiatieven

"het effect van het buurtcoachproject op de sociale binding tussen bewoners, en
de sociale cohesie in de wijk"

Masterthesis Bestuur- en Organisationswetenschappen

Organisations, Verandering en Management

Utrechtse School voor Bestuur- en Organisationswetenschappen

Begeleider: dr. Jeroen Vermeulen

Auteur: Mustapha Charifi

Studentnummer: 0439231

Mcharifi@gmail.com

Juni 2009

Voorwoord

Een masterthesis ontstaat niet ineens. Daar is een studie en onderzoek aan voorafgegaan. Tijdens dit onderzoek heb ik veel mensen leren kennen: vriendelijke, leuke en open mensen die hart voor hun buurt hebben. Ik heb veel leuke tijden met de wijkbewoners gehad en ook zeker veel van ze geleerd. Het einde van mijn onderzoek betekent dan ook zeker niet het einde van mijn bezoeken aan de wijken. Ik zal de komende tijd zeker vaak de wijken en de bewoners bezoeken om te zien hoe het ‘off the record’ verder gaat met de ontwikkeling van de bewoners en de wijken. Dit markeringspunt wil ik dan ook aangrijpen om alle bewoners én de buurtcoaches te bedanken voor hun openheid, hun inzet en alle informatie die ik heb kunnen verschaffen. Zonder de openheid van de bewoners was dit onderzoek niet mogelijk. Bedankt voor de gastvrijheid, de mooie verhalen, anekdotes en ervaringen. Daarnaast wil ik mijn begeleider, dr. Jeroen Vermeulen, hartelijk danken voor zijn begeleiding naar het tot stand komen van deze scriptie. Bedankt daarvoor!

Daarnaast wil ik iedereen bedanken die in directe of indirecte vorm een bijdrage heeft geleverd aan de totstandkoming van deze thesis.

Tot slot rest mij u veel leesplezier te wensen.

Mustapha Charifi

Utrecht, juni 2009

Inhoudsopgave

Samenvatting

H 1	Inleiding	10
	Methoden	13
	Dataverzameling en –analyse	15
	Rol van de onderzoeker in het veld	16
	Opbouw thesis	18
H 2	Context	19
	2.1 Hoe werkt het coachproject?	19
	2.2 De wijken	20
	2.3 Profiel van de wijken	21
	2.4 Bewonersinitiatieven	22
H 3	De buurtcoach	24
	3.1 Verschillende stijlen	24
	3.2 Buurtcoach de wijk in	28
H 4	Sociale binding	31
	4.1 Nieuwe bindingen	31
	4.2 Sterkere bindingen	32
	4.3 Paradox van sterke binding: sociale uitsluiting	32
	4.4 Verbindingen tussen bewoners	33
	4.4.1 Uitvoeringsfase	33
	4.4.2 Na realisatie van een initiatief	35
	4.5 Sociale cohesie	36
	4.6 Een cohesieve buurt	46

H 5 Bewonersparticipatie	48
5.1 Participatie van bewoners	49
5.2 Reciprociteit: teruggeven of doorgeven?	52
5.3 Reciprociteit in de wijken	52
5.4 Bewoners aan het woord	54
5.5 Realisatie initiatief: proces vs uitvoering	55

H 6 Conclusie	57
----------------------	-----------

Bibliografie

Samenvatting

Het verbeteren van de sociale binding tussen bewoners en sociale cohesie in de wijk, zijn thema's waar de laatste jaren veel aandacht voor is. Een van de manieren waarmee wordt geprobeerd de kwaliteit van de wijk te verbeteren, is het toekennen van wijkbudgetten in combinatie met een buurtcoach. In deze studie geef ik antwoord op de vraag op welke wijze en in welke mate het zogenaamde buurtcoachproject bijdraagt aan de bevordering van de sociale cohesie en sociale binding tussen bewoners in de wijk. Ik heb gebruik gemaakt van kwalitatief onderzoek, wat mij diepgaande informatie heeft gegeven over achterliggende motivaties, meningen, wensen en behoeften van bewoners. In dit onderzoek is onder andere gebruik gemaakt van de vijf dimensies van sociale cohesie van Kearns & Forrest (2000). Uit mijn onderzoek blijkt dat dit coachproject de sociale cohesie en sociale binding kan verbeteren, mits verschillende factoren zoals de rol van de coach en het verbeteren van de persoonlijke positie van initiatiefnemers, op juiste wijze worden ingezet. Een sterkere binding van bewoners met de buurt en het verhogen van het participatieniveau worden door dit coachproject echter niet gerealiseerd.

H 1 Inleiding

Wijken waar een positief leefklimaat heerst, kenmerken zich door sociale contacten tussen bewoners en de aanwezigheid van mensen die zich voor hun buurt willen en kunnen inzetten. Individuen en hun ideeën kunnen een verschil maken voor een buurt of wijk. Met geld van het Rijk, de gemeente of woningcorporaties wordt getracht het participatieniveau van bewoners in de wijk naar een hoger niveau te tillen. Op de website Participatiewijzer.nl van de gemeenten Dordrecht en Zoetermeer kunnen beleidsmakers en initiatiefnemers inspiratie en kennis opdoen over de manier waarop zij burgers kunnen laten participeren in het vormgeven en uitvoeren van beleid. De gemeente Breda houdt Stadsgesprekken waarin met Bredanaars niet alleen wordt gesproken over hun wensen, maar waarin deze bewoners ook direct worden aangespoord die wensen om te zetten in activiteiten. In de Deventer Rivierenwijk worden bewoners via het Project Alledaagse Kansen (PAK je kans) actief betrokken bij het herontwerpen van hun wijk, door in te spelen op de persoonlijke ambities die de bewoners hebben.

Ook het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (hierna te noemen ministerie van VROM) heeft het bevorderen van sociale cohesie, bewonersparticipatie en bewonersinitiatieven hoog op de agenda staan. Volgens VROM spelen bewoners een belangrijke rol in hun wijk. Ze hebben invloed op de sfeer en uitstraling van de buurt en kunnen er een positieve bijdrage aan leveren. Het ministerie van VROM wil bewoners stimuleren om betrokken te zijn bij hun wijk. De minister van Wonen, Wijken en Integratie, Eberhard van der Laan, heeft in 2008 20 miljoen euro uitgetrokken voor bewonersinitiatieven. In de periode 2009 tot en met 2011 komt daar nog eens 75 miljoen euro bij. Dit heeft VROM geïntroduceerd door middel van het zogenaamde 'vouchersysteem'. Via het vouchersysteem kunnen bewoners écht zelf beslissen wat er met het geld gebeurt. Ze kunnen met het systeem op een eenvoudige manier een aanvraag indienen en zijn vervolgens zelf verantwoordelijk voor de uitvoering van hun initiatief¹.

Dit zijn slechts enkele voorbeelden van projecten waarmee de overheid en gemeenten burgers actief proberen te betrekken bij hun wijk of stad. Actieve bewoners voelen zich betrokken bij hun wijk. Bovendien kunnen zij ervoor zorgen dat ook andere mensen in de wijk meer met elkaar betrokken raken. Want of het nu gaat om een speeltuin, een schaaktoernooi of een buurtrestaurant: bewoners treffen elkaar bij dit soort initiatieven.

---

¹ <http://www.vrom.nl/pagina.html?id=37768> (geraadpleegd op 21 mei 2009)

Daarnaast zouden bewonersinitiatieven kunnen leiden tot een betere samenwerking tussen bewoners en de gemeenten. Beide partijen spelen immers een belangrijke rol in de ontwikkeling van de wijk.

Deze projecten vinden hun basis in de ambitie van het kabinet om gesignaleerde problematiek samen met de gemeenten, bewoners en maatschappelijke organisaties aan te pakken. Realiseren van bewonersinitiatieven is een goede manier om de kwaliteit van de wijk te verbeteren, met andere woorden: de leefbaarheid in de wijk bevorderen en de sociale binding tussen bewoners te vergroten.

Verschillende wetenschappers hebben theorieën en ideeën over de actieve inzet van bewoners. Kastoryano (2002) zegt daarover dat burgerschap samenhangt met de erkenning van burgers. Bewonersparticipatie hangt daarmee samen met burgerschap. Die erkenning zorgt ervoor dat claims van burgers op de eigen cultuur en identiteit toegekend kunnen worden en geïntegreerd worden in de structuren van de staat (Kastoryano 2002: 127). Tully (2002) wijst ons erop dat burgerschap gerealiseerd kan worden door een vrije burger te zijn én actief mee te doen in het nemen van beslissingen. Actief burgerschap kan vorm krijgen als er een gemeenschappelijke wil is om met erkenning van verschillen samen te leven. Tully beschrijft dat het voor mensen in een multiculturele samenleving moeilijk is om een thuisgevoel te creëren, waarbij men zich onderdeel van de samenleving voelt. Hij beschrijft ook dat bewonersparticipatie de beste manier is om een gevoel van *belonging* te creëren. Hiermee bedoelt hij dat door middel van participatie mensen zich thuis en onderdeel van de samenleving voelen. Een cultureel diverse gemeenschap zal fragmentatie niet overleven indien er geen open en vrije, democratische processen zijn die door het publiek en de politiek worden ondersteund en waar iedereen vrij aan kan meedoen. Juist wanneer regels worden opgelegd, kan er fragmentatie plaatsvinden (Tully 2002: 164-167). Het Nederlandse kabinet vindt ook dat actief burgerschap gebaseerd is op gedeelde interesses en gedeelde belangen. Het kabinet verwijst naar de functionele identificatie waar de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) voor pleit. Functionele identificatie betekent dat mensen zichzelf definiëren en door anderen gezien worden in termen van een specifieke functie of taak die zij vervullen: denk aan werknemer, beroepsbeoefenaar, ouder of buurtgenoot, met andere woorden: het gaat om eigenschappen die belangrijk zijn in een specifieke situatie, en het legt niet de nadruk op het lidmaatschap van een etnische groep. Een ander aspect van burgerschap is volgens het kabinet kennis hebben van de Nederlandse taal, geschiedenis, staatkundige inrichting, het rechtstelsel en de wetgeving (VROM 2007b: 17).

Om bewoners te stimuleren zich actiever in te zetten voor hun wijk worden wijkgerelateerde budgetten toegekend. Bewoners die een idee hebben voor een activiteit ter bevordering van de leefbaarheid en sociale cohesie in de wijk, kunnen dit project indienen bij de gemeente. Als dit project goedgekeurd wordt, krijgt de bewoner de beschikking over de financiën die gemoeid gaan met het project, om het project uit te voeren.

De laatste jaren wordt met geld van corporaties en/of gemeenten niet alleen budgetten voor bewoners beschikbaar gesteld, maar wordt ook een onafhankelijke buurtcoach ingezet die de bewoners ondersteunt om hun idee om te zetten in actie.

De gedachte achter deze zogenaamde 'buurtcoachproject' (verder te noemen buurtcoachproject of coachproject) is dat in elke wijk in Nederland mensen wonen die hart voor hun wijk hebben. Zij hebben ideeën, plannen en zelfs dromen voor de wijk. Een buurtcoachproject daagt ze uit om dit te realiseren. Dit project is gericht op de activering van bewoners in hun eigen wijk. Met gerichte campagnes spoort de buurtcoach bewoners met ideeën op. Ondersteund door de coach voeren bewoners hun ideeën uit in concrete activiteiten. Benodigd geld hiervoor komt van de plaatselijke woningcorporatie(s) en/of gemeente. Inmiddels zijn er tientallen buurtcoachprojecten gestart in verschillende steden, zoals Arnhem, Amsterdam, Zaandam, Emmen, Tiel, Maassluis, Enschede, Tilburg en Breda. Over de werking van deze buurtcoachprojecten ga ik later dieper in.

Het uitgangspunt van dit onderzoek zijn dé bewoners van de wijken die hun ideeën en initiatieven realiseren met ondersteuning van een buurtcoach. Het uiteindelijke, hogere doel van het coachproject is dat bewoners meer gaan participeren en zich actiever inzetten, bemoeien met en verantwoordelijk voelen voor hun wijk, in de hoop dat hun positie en de kwaliteit van de wijk verbetert. Dit houdt in dat zij zich meer thuis gaan voelen in de wijk, hun burgerschapsgevoel toeneemt en zij zich sociaal ingesloten voelen. Dit zijn kernwaarden waar ik rekening mee heb gehouden bij de bestudering en analyse van mijn data.

Actief burgerschap is mogelijk als mensen enerzijds actief willen zijn en anderzijds de mogelijkheden hebben om te participeren. Door de inzet van dit coachproject wordt geprobeerd om op een laagdrempelige manier alle bewoners van de wijk de ruimte en middelen te geven om hun ideeën tot uitvoering te brengen. De rol van de buurtcoach is ook om bewoners te stimuleren, te enthousiasmeren en ervoor te zorgen dat bewoners de meerwaarde van hun inzet inzien.

Dit onderzoek zal antwoord geven op de vraag hoe wijkbewoners de werkwijze van het project ervaren en wat dit betekent voor de sociale cohesie en sociale binding in de wijk.

De ervaringen van de deelnemende bewoners zijn hierin centraal gesteld, omdat hun inzet de motor is van het project. Om de methodiek en praktijken scherper te kunnen verwoorden, is ook rekening gehouden met de werkwijze van de buurtcoach. Door de zienswijzen van de bewoners met die van de coach aan te vullen wordt een completer beeld verkregen van de mechanismen die (kunnen) bijdragen aan het ontstaan of het versterken van sociale binding in wijken, én het succes van het coachproject. Tegen deze achtergrond heb ik mij in het onderzoek gericht op de volgende onderzoeksvraag:

Op welke wijze en in welke mate draagt de werkwijze van het buurtcoachproject bij aan de bevordering van de sociale cohesie en sociale binding tussen bewoners in de wijk?

In mijn onderzoek ben ik, in navolging van auteurs als Tully (2002), Morisson (2003) en Beckhoven et al. (2002), er vanuit gegaan dat participatie van bewoners een positief effect heeft op de sociale binding en sociale cohesie in de wijk.

Methoden

Om de vragen te beantwoorden, heb ik gebruik gemaakt van verschillende methoden. Ik ben veelvuldig in de wijken aanwezig geweest (*hanging around*) en heb informele gesprekken gevoerd met bewoners. Daarnaast heb ik diepte-interviews met bewoners en professionals afgenomen. Ik heb veel (participerend) geobserveerd tijdens gesprekken tussen bewoner en coach, ben op straat en in buurthuizen in gesprek geweest met bewoners, heb gesprekken en meelooprondes met de buurtcoach gehad, enzovoorts. Voor de formele interviews heb ik een topiclijst gehanteerd met onderwerpen die aan de orde gesteld moesten worden tijdens het interview. Bij informele interviews en informele gesprekken heb ik geen topiclijst gehanteerd.

Bij participerende observatie gaat het niet alleen om observeren, maar ook om het stellen van ongestructureerde vragen wanneer de situatie dit toelaat. Daarnaast gaat het om het ‘meedoen’ met activiteiten, meehelpen en meepraten. In de beginfase van het onderzoek ligt de nadruk vooral op observeren; later ook op participeren. In de praktijk houdt dit in dat ik bij verschillende gerealiseerde projecten aanwezig was en mij soms ook, als de situatie dat toeliet, inzette als vrijwilliger. Tijdens de participerende observatie heb ik gelet op de inhoud van gesprekken, maar ook op de interacties en non-verbale communicatie tussen bewoners en tussen bewoners en buurtcoach.

Als tijdens informele gesprekken of observaties mij situaties of uitingen opvielen waar ik op door wilde vragen, maakte ik een afspraak voor een interview. Via deze weg kon ik

achter informatie komen die via participerende observatie moeilijk te achterhalen was of kon ik hetgeen ik geobserveerd had, controleren tijdens een interview. De meeste interviews heb ik – als daar toestemming voor werd gegeven - opgenomen met een recorder. Een aantal keren heb ik dit bewust niet gedaan, omdat ik het idee had dat dit het gesprek met de informant zou beïnvloeden en de kans op sociaal wenselijke antwoorden zou vergroten. Bij alle interviews geldt dat ik, naast de opname, uitgebreide aantekeningen heb gemaakt. De gegevens die ik heb verzameld, hebben betrekking op de betekenisgeving en beleving van de bewoners. Dat houdt in dat ik ben uitgegaan van de belevingswereld en ervaringen van bewoners en niet van ‘de feiten’ die door instanties zoals corporatie, gemeente en overheid wordt gepresenteerd middels cijfers.

In deze thesis zal ik geen onderscheid maken tussen de wijken waar het onderzoek heeft plaatsgevonden, tenzij het specifieke informatie betreft, waarbij het van belang is om de context en de wijk te vermelden. Ik zal dan ook vooral spreken over ‘de wijk’ of ‘de buurt’ zonder aan te duiden om welke wijk of buurt het gaat. Ik heb hiervoor gekozen omdat mijn insteek de bevordering van sociale cohesie en sociale binding door het coachproject *an sich* is en niet zozeer in relatie met een bepaalde wijk of een bepaald gebied. Bovendien kan anonimiteit van informanten zo beter gewaarborgd worden. Andere, mogelijk relevante, eigenschappen dan de wijk waar de informanten wonen, zoals leeftijd, etniciteit, beroep en opleiding vermeld ik wel.

In het onderzoek heb ik gepraat met bewoners tussen de vijftieng en vijfenveertig jaar. Ik heb voor deze leeftijdscategorie gekozen, omdat ik denk dat deze groep veel belang heeft bij de verbetering van het woon- en leefklimaat in de wijk. Veel mensen uit deze leeftijdsgroep zijn getrouwd, hebben een eigen woning of hebben kinderen. Dit is volgens mij een groep waarbij je uit zou kunnen gaan van actieve en bewuste participatie. In de praktijk heb ik gepraat met informanten uit alle leeftijdscategorieën. Hierbij kan gedacht worden aan zowel jongeren als gepensioneerde bewoners. De nadruk lag wel op bewoners tussen de vijftieng en vijfenveertig jaar. Het enige criterium dat ik tijdens mijn onderzoek heb gesteld, is dat de informanten bewoners van de wijk moesten zijn waar het coachproject op gericht is. Ik heb niet geselecteerd op onderwijsniveau, geslacht, etniciteit of religieuze overtuiging. Wel heb ik geprobeerd de informanten een zo goed mogelijke afspiegeling te laten zijn van de bewoners van de wijken. Dit heb ik gedaan door vooraf in kaart te brengen wat de bewonerssamenstelling is van de wijken. Tijdens het zoeken en benaderen van informanten heb ik daar rekening mee gehouden. Dit geldt voor het observeren, de gesprekken en de interviews die ik met de bewoners heb gehouden.

Dataverzameling en -analyse

Om de betrouwbaarheid van mijn data zo groot mogelijk te maken heb ik verschillende methoden gebruikt om informatie te verkrijgen: (participerende) observaties, informele en open gesprekken en halfgestructureerde interviews. In totaal heb ik 23 formele interviews gehouden, waarvan 11 interviews met mannen en 12 met vrouwen.

Met 18 bewoners heb ik een één op één interview gehad en met respectievelijk drie en twee mensen een groepsinterview. De data die ik heb verkregen uit de verschillende interviews is divers en afhankelijk van de openheid van het gesprek, de 'klik' die er wel of niet was en de richting die het gesprek opging. Tijdens het stellen van vragen ben ik neutraal geweest en heb ik open vragen gesteld. Behalve de interviews, heb ik dagelijks gesprekken gevoerd met bewoners. Die gesprekken verschillen van korte gesprekken van een paar minuten tot gesprekken van drie kwartier tot een uur. Ook bij deze gesprekken heb ik direct of na afloop notities en aantekeningen gemaakt.

Het combineren van de onderzoeksmethoden vergroot de betrouwbaarheid en validiteit van de data ('t Hart e.a. 1996: 270). Hiervoor genoemde methodologisch principe wordt in het veldwerk triangulatie genoemd. De data die opvalt tijdens observaties kan worden gecontroleerd door er tijdens een interview of gesprek naar te vragen. Ook informatie die ik kreeg tijdens een interview kon ik controleren door het gedrag van de bewoner te observeren. In mijn onderzoek bleek regelmatig dat hetgeen men *zei*, niet overeenkwam met hetgeen men *deed*. Door hier weer op terug te komen tijdens een gesprek, kwam ik erachter dat het ging om sociaal wenselijke antwoorden of onbewust gedrag. Meestal kwam het geobserveerde gedrag overeen met wat men zei tijdens een interview of gesprek. Tijdens mijn veldwerk ben ik begonnen met het uitwerken en structureren van de data. De (opgenomen) interviews heb ik binnen 1 á 2 dagen uitgewerkt. Ik heb vanaf het begin de informatie gecategoriseerd en gecodeerd. Op die manier kon ik overzicht houden van de verzamelde en nog te verzamelen informatie.

Bij wetenschappelijk onderzoek is het van belang dat de resultaten betrouwbaar zijn. Die betrouwbaarheid heeft te maken met de zorgvuldigheid van het verzamelen en analyseren van de data. Het heeft met controleerbaarheid te maken. Een ander onderzoek zou onder dezelfde omstandigheden dezelfde resultaten moeten hebben. Echter, bij kwalitatief onderzoek zijn de resultaten deels afhankelijk van de wijze waarop de onderzoeker in het veld het onderzoek heeft uitgevoerd. Tevens is het resultaat afhankelijk van de relatie, het vertrouwen en de acceptatie van de onderzoeker door zijn of haar informanten. Tot slot worden de gegevens geïnterpreteerd door de onderzoeker.

Naast de betrouwbaarheid is het als onderzoeker in het veld belangrijk om je af te vragen of de data, door gebruik van de onderzoeksmethoden, een juiste afspiegeling zijn van de praktijksituatie. Met ander woorden, wordt de validiteit gewaarborgd? Een kwalitatief onderzoek is opgezet om een zo goed en helder mogelijk beeld te geven van de werkelijke situatie zoals die zich voordoet. De onderzoeksmethoden zijn hierop aangepast ('t Hart e.a. 1996). Mijn aanwezigheid in het veld zal in het begin wel invloed hebben gehad op de bewoners, maar al snel had ik het idee dat men niet wantrouwig was, maar open en eerlijk. Dit had onder andere te maken met mijn garantie dat de anonimiteit van mijn informanten onder alle omstandigheden gewaarborgd blijft en dat ik veelvuldig aanwezig was in de wijk en zo min of meer een bekend gezicht werd.

Om de interne validiteit zo groot mogelijk te maken, heb ik een aantal keren mijn analyses en interpretaties voorgelegd aan mijn sleutelinformanten om te controleren of zij er hetzelfde over dachten als ik en zo niet, waar dat dan aan lag. Bij onduidelijkheden na het uitwerken van mijn interviews heb ik dit teruggekoppeld naar de geïnterviewde om te controleren of ik het begrepen had zoals hij of zij het bedoeld had.

Rol van de onderzoeker in het veld

Er zijn verschillende factoren van invloed op de rol die de onderzoeker in het veld inneemt. De sociaal-culturele achtergrond evenals de *genderrol* van de onderzoeker kunnen van invloed zijn op de interactie met de informanten. Het wel of geen vertrouwen krijgen van, en acceptatie door bewoners speelt daarin een grote rol. Door meer inzicht te krijgen in bovengenoemde factoren, kan worden bepaald welke rol die factoren hebben gespeeld bij mijn positie als onderzoeker.

Om te beginnen denk ik dat mijn positie als man geen grote rol heeft gespeeld in mijn onderzoek. Ik heb met zowel mannelijke als vrouwelijke bewoners kunnen spreken. Vooraf had ik verondersteld dat ik moeite zou hebben met het in contact komen en het creëren van een vertrouwensband met vrouwelijke (islamitische) bewoners. Dat bleek echter een vooroordeel mijnerzijds, want dit is goed en soepel verlopen. Volgens 't Hart (1996) kan de aanwezigheid van een veldonderzoeker voor veel mensen nieuw zijn en soms als bedreigend worden ervaren. Het is daarom belangrijk om in het veld de tijd te nemen, zodat de mensen aan de aanwezigheid van een onderzoeker kunnen wennen en deze kunnen accepteren. De eerste paar weken van mijn onderzoek heb ik de tijd genomen om de wijk en de bewoners te leren kennen. Ik heb ook tijd besteed aan het leren kennen van de buurtcoaches.. Ik heb mijn rol als onderzoeker altijd kenbaar gemaakt. Deze rol is gedurende mijn hele veldwerkperiode

geaccepteerd en verwelkomd. Als ik de bewoners vertelde over mijn onderzoek, kreeg ik vooral complimenten en steun, omdat er in hun beleving ‘wordt laten zien of het project in de praktijk ook echt een succes is of niet’. Dit heeft een positieve uitwerking gehad, omdat de informanten open waren en mij veel informatie gaven. Ik probeerde wel een nuance aan te brengen bij het idee dat ik iemand zou zijn die exact zou overbrengen hoe de werkelijkheid er volgens hén uit ziet. Dit idee werd mijns inziens geuit door ontevreden bewoners over het beleid van de gemeente en de woningcorporatie(s). Dit deed ik door uit te leggen dat ik ook kritisch naar de bewoners zou kijken en ook met informatie zou kunnen komen die zij als negatief kunnen ervaren.

Mijn etnische en religieuze achtergrond, Marokkaans-Nederlands en moslim, heeft mijns inziens wel een rol gespeeld in mijn onderzoek. Dit geldt niet zozeer voor de interacties met autochtone wijkbewoners, maar voor de migranten en/of moslims in de wijk. De autochtone bewoners zagen mij vooral als onderzoeker, waarbij mijn etnische en religieuze achtergrond niet dominant was. Bij de migranten speelde dit wel een rol. Dit was nog sterker bij migranten met een Marokkaanse én islamitische achtergrond. Aan de ene kant was dit positief, omdat ik snel het vertrouwen van de informanten won en geaccepteerd werd. Aan de andere kant was voor mijn informanten de scheiding tussen mij als onderzoeker en mij als ‘iemand met een zelfde etnische of religieuze achtergrond’ niet altijd duidelijk. Dit was merkbaar door zinnen als ‘weet je wel?’, ‘zij begrijpen ons niet’ en ‘jij als moslim/Marokkaan begrijpt ons tenminste’. Als onderzoeker is het belangrijk om constant bewust te zijn van de neutrale rol die je hebt. Om geen misverstanden te creëren, benadrukte ik mijn rol keer op keer bij mijn informanten. Ondanks dit, kreeg ik regelmatig van een aantal informanten te horen dat zij mij in de eerste plaats zagen als ‘een van hen’ en mijn rol als onderzoeker een bijkomstigheid. De etnische verbondenheid waar zij de nadruk op legden heeft een positieve invloed gehad op het verkrijgen van informatie. Doordat mijn informanten vertrouwen hadden dat ik correct en op juiste wijze met hun informatie om zou gaan, waren ze open en eerlijk over hun ideeën en ervaringen.

Na een periode in het veld, had ik een groot netwerk van bewoners opgebouwd. Iedereen kende wel een aantal mensen met wie ik *moest* praten of die ik *moest* interviewen, of bijeenkomsten waar ik bij *moest* zijn. Het was positief om te merken dat bewoners enthousiast waren, echter het gevaar bestond dat ik in een bepaalde richting zou worden gestuurd. Het is belangrijk om alle bewoners uit de wijk als uitgangspunt te nemen en niet alleen de bewoners die worden aangewezen. Ik was dan ook voortdurend op zoek naar mogelijkheden om bewoners te benaderen die ik niet via informanten of bijeenkomsten kon bereiken.

Opbouw thesis

Deze thesis is als volgt opgebouwd. In dit hoofdstuk is de onderzoeksvraag en onderzoeksmethoden aan bod gekomen. In hoofdstuk twee zal ik de context en de wijken waarin het onderzoek heeft plaatsgevonden, weergeven. Daarna volgen drie hoofdstukken waarin ik de empirische gegevens die ik heb verzameld tijdens mijn veldwerkonderzoek, weergeef en koppel aan het theoretisch kader. Hoofdstuk drie gaat in om de stijlen en de rol van de buurtcoach. In hoofdstuk vier zal ik de begrippen ‘sociale binding’ en ‘sociale cohesie’ behandelen, zoals dat wordt benaderd door verschillende auteurs. Ik vervolg met hoofdstuk vijf, waarin wordt uiteengezet wat het participatiegedrag van bewoners is en wat daarop van invloed kan zijn. De onderzoeksvraag zal in het laatste hoofdstuk, de conclusie, beantwoord worden.

H 2 Context

2.1 Hoe werkt het coachproject?

De methodiek van het buurtcoachproject laat zich in de kern omschrijven als het ondersteunen van bewoners die een idee willen omzetten in actie. Om aan te geven dat bewoners met een idee van begin tot eind zélf aan het roer staan, worden deze bewoners als projecteigenaar gezien. In de formele werkwijze worden vanuit het perspectief van de bewoner de volgende stappen doorlopen van idee naar realisatie:

1. Een wijkbewoner wil een idee uitvoeren en neemt contact op met de buurtcoach;
2. De buurtcoach bespreekt het idee met de bewoner en denkt mee over de praktische uitvoerbaarheid;
3. Indien het idee strookt met de uitgangspunten en de criteria van het project dan ondertekent de bewoner een ‘projectintentie’;
4. De bewoner treft – meestal met ondersteuning van de buurtcoach - de voorbereidingen voor de uitvoering van het plan;
5. De bewoner voert het plan zélf uit, eventueel met hulp van andere bewoners.

In elke wijk die deelneemt aan het project is één buurtcoach actief. De coach coacht de bewoner gedurende het hele proces. Om te zien of het idee haalbaar is, vormt de buurtcoach zich in het eerste gesprek met de bewoner een beeld van het resultaat dat deze bewoner voor ogen heeft en de vaardigheden die hiervoor nodig zijn. Tevens wordt gekeken of het idee voldoet aan de grofweg drie algemene criteria van dit project:

- Het moet een activiteit zijn die nieuw is in de wijk;
- Het initiatief mag niet gericht zijn op een enkele etnische groep;
- Het idee moet volgens de buurtcoach haalbaar zijn.

Bij twijfel overlegt de buurtcoach met de overlegpartner binnen de corporatie of gemeente die het initiatief moet gaan financieren en/of de coördinator van het project. De ondertekening van de ‘projectintentie’ door de bewoner vormt het startschot voor de uitvoering. De coach inventariseert in een gesprek met de bewoner wat hij of zij nodig heeft om het project te kunnen uitvoeren. Op basis van dit gesprek wordt een concreet stappenplan en een begroting opgesteld. De coach volgt de voorbereidingen en de uitvoering vanaf de zijlijn en denkt met de bewoner mee als deze om hulp vraagt. De samenwerking eindigt zodra het plan is uitgevoerd. Bij initiatieven die niet eindig zijn, zoeken de bewoner en coach samen naar een

mogelijkheid om zonder verdere steun van de coach lokaal de benodigde steun en middelen te verwerven.

2.2 De wijken

Zoals gezegd is het stimuleren van bewoners om zich actief in te zetten, met ondersteuning van een buurtcoach, aan de gang in tientallen wijken in verschillende Nederlandse steden. In dit onderzoek heb ik een selectie gemaakt van een drietal wijken waar het project aan de gang is, om in die wijken de initiatieven die voortkomen uit het project te bestuderen en te analyseren. Om een getrouw beeld te geven, heb ik ervoor gekozen om drie initiatieven te bestuderen binnen één bepaalde wijk. In totaal zullen dit er dus negen zijn. Bij de selectie van de steden, de wijken en de initiatieven heb ik verschillende criteria gehanteerd en deze tegen elkaar afgewogen.

Een eerste criterium betreft het stadium waarin een initiatief verkeert; ik heb mij niet alleen gericht op projecten die vergevorderd of al afgerond zijn, ook initiatieven of ideeën in de startfase lenen zich voor een uitspraak over de verbindingen tussen bewoners die tijdens of na de uitvoering van een project ontstaan. Ik heb me dus ook gericht op het proces dat plaatsvond van 'idee tot uitgevoerd project'. In de praktijk betekent dit dat er ook ideeën zijn die uiteindelijk, om wat voor reden dan ook, niet uitgevoerd zijn. Een tweede overweging is een zekere spreiding op de ligging van de steden in Nederland. Ik heb drie diverse wijken gekozen met verschillende bewonerssamenstellingen. Tot slot heb ik gezocht naar een bepaalde mix van de buurtcoach. Om zoveel mogelijk zicht te krijgen in de unieke eigenschappen van dit concept, heb ik gesproken met buurtcoaches die wel of juist geen achtergrond hebben in het opbouwwerk of sociaal cultureel werk.

In overleg met de drie coaches en de financiers van de buurtcoachprojecten heb ik afgesproken om zowel de wijken als de coaches niet bekend te maken. Door deze afspraak kreeg ik wel de zekerheid dat alle vragen aan de coaches eerlijk beantwoord zouden worden en dat ik bij de gesprekken met bewoners, de uitvoering van initiatieven en de rondes in de wijk aanwezig mocht zijn. Ik heb tevens besloten om de bewoners die ik heb gesproken of geïnterviewd te anonimiseren. Op die manier konden zij vrijuit praten en ingaan op mijn vragen. Om een goede indruk te krijgen van de wijken, zal ik in de volgende paragraaf een profiel van de drie wijken schetsen.

2.3 Profiel van de wijken

De eerste wijk bestaat eigenlijk uit meerdere buurten en telt ruim 10.000 inwoners. De bevolking is relatief jong: ruim een derde (34%) is jonger dan 23 jaar. Het merendeel (65%) is van niet-westerse afkomst. Wat betreft de problematiek en kansen zijn er overeenkomsten en verschillen tussen de buurten. Zo zijn schooluitval en werkloosheid problemen die zich manifesteren in heel de wijk. Verschillen tussen de buurten hebben hoofdzakelijk te maken met de fase waarin de stedelijke vernieuwing zich bevindt. De kwaliteit van de woningvoorraad en de woonomgeving is daardoor zeer uiteenlopend. Een deel van deze buurt is al vernieuwd, een ander deel zit nog middenin het proces van sloop en nieuwbouw. Bij het maken van de nieuwe plannen voor de wijk, wordt geprobeerd de bewoners intensief te betrekken.

De tweede wijk kenmerkt zich door zijn dorpskarakter. In de naoorlogse periode zijn er veel woningen gebouwd, met een vaak monotoon karakter en een grote voorraad goedkope huurwoningen. De wijk is ruim opgezet, met behoorlijk wat groen en veel tuintjes. De wijk heeft ongeveer 9000 inwoners. De wijk kent een grote verscheidenheid aan etnische groepen, 19 % is niet-westers allochtoon en van de jongeren is 30 % van migranten komaf. De bewoners van de wijk kampen met sociaal-maatschappelijke achterstand en bijbehorende problematiek. Ruim de helft van de huishoudens heeft een laag inkomen. Velen hebben een uitkering en een lage opleiding.

De derde wijk is een wijk die het afgelopen decennium is uitgegroeid tot een multiculturele samenleving. De huurprijzen zijn relatief laag en de nodige nieuwbouw en renovatie elders in de stad heeft gezorgd dat er een groot verloop is geweest naar deze wijk. In afgelopen tien jaar is de wijk alsmaar verpauperd. De flats hebben steeds meer te lijden onder criminaliteit, vernieling en worden gebruikt als hangplekken. Vooral de algemene ruimten, zoals de toegangshal, het trappenhuis en de kelderruimte zijn hiervan slachtoffer. De afgelopen jaren is begonnen met renovatie van de wijk. Van de circa 1600 woningen gaat vrijwel alles tegen de vlakte. Daarvoor in de plaats komen circa 1200 woningen, grotendeels bestemd voor de midden en hogere inkomens. Zeker 60% van de woningen zijn koopwoningen. Op deze manier wordt geprobeerd meer mensen uit de middenklasse naar de wijk te trekken.

2.4 Bewonersinitiatieven

Hieronder geef ik een korte weergave van de initiatieven die ik heb gevolgd. Sommige initiatieven heb ik vanaf de beginfase kunnen volgen, andere halverwege of pas bij realisatie van het initiatief. Dit betekent ook dat een aantal projecten succesvol gerealiseerd zijn, terwijl andere projecten minder succesvol bleken. Twee projecten zijn tussentijds geannuleerd en dus niet uitgevoerd.

Schoonmaakactie kinderen in de wijk

In dit project is een initiatief ingediend om samen met de kinderen uit de buurt gezamenlijk een weekendje de buurt op te ruimen. Op deze manier leren de kinderen verantwoord omgaan met afval in de wijk en wordt het beeld van de wijk verbeterd. Als de actie gerealiseerd is, krijgen de kinderen een uitje als verdienste. Met dit in het vooruitzicht zijn de kinderen enthousiast en doen ze hun best.

Fietscursus voor vrouwen

Omdat er veel vrouwen in de wijk zijn die niet kunnen fietsen, is er een initiatiefnemer die een fietscursus organiseert. Via deze weg, leren meer vrouwen uit de wijk elkaar kennen en kunnen ze zich na voltooiing van de cursus, beter voortbewegen in de wijk. Zo kunnen ze sneller boodschappen doen of de kinderen naar school brengen of ophalen.

Computercursus

Omdat er veel, vooral ouderen, in de wijk wonen die niet of nauwelijks met een computer kunnen omgaan, is er een computercursus georganiseerd in samenwerking met een lokale middelbare school.

Voorleesproject kinderen

Helaas zijn er in de wijk jonge kinderen met een taalachterstand. Ook spreken de ouders van die kinderen vaak gebrekkig Nederlands en kunnen zij niet lezen. Om te proberen wat aan de taalachterstand te doen is er een voorleesproject gestart. Bij dit project worden vrijwillige studenten ingezet om 1 uur per week voor te lezen voor de kinderen van een gezin.

Kinderspeeltuin

Op een pleintje in de buurt zijn er geen voorzieningen voor de kinderen uit de buurt. Om daar wat aan te doen, wordt er, in samenwerking met de gemeente, een kinderspeeltuin gerealiseerd. De speeltuin heeft een open karakter en is geschikt voor de kinderen uit de wijk. Dit initiatief is ingediend door de ouders van de kinderen rondom het pleintje en de projecteigenaar draagt het initiatief.

Buurtbarbeque

Er is weinig contact tussen de bewoners uit de buurt. Om meer bewoners met elkaar in contact te laten komen, is er een buurtbarbeque georganiseerd. Dit is goed gecommuniceerd naar alle bewoners uit de buurt en de meesten reageren enthousiast. Er is rekening gehouden met de wensen van de bewoners.

Voetbaltoernooi

Om meer jongeren uit de buurt in contact te laten komen met andere jongeren uit de omliggende buurten, is een voetbaltoernooi georganiseerd. Alle jongeren kunnen een team vormen en zich inschrijven voor dit toernooi. Na het toernooi vindt er in het buurthuis de prijsuitreiking aan de winnaars. Dit gaat gepaard met een hapje en drankje, en een praatje over meer respect en begrip voor elkaar in de wijken.

Zwemles voor vrouwen

Een bewoner vindt het erg belangrijk dat ook vrouwen uit de wijk, die uit financiële of religieuze overwegingen, geen zwembad bezoeken, de mogelijkheid krijgen om te zwemmen. Op deze manier leren ze zwemmen, komen ze hun huis uit en leren ze andere buurtbewoners kennen. De zwemcursus wordt gegeven in samenwerking met een lokaal zwembad.

Talent project

In de wijk wonen veel mensen van alle leeftijden met allerlei talenten. Om ervoor te zorgen dat er meer aandacht is voor de talenten en de verdere ontwikkeling daarvan is er een talentenwedstrijd georganiseerd. De uiteindelijke winnaar van het project, krijgt financiële steun en voorzieningen om het talent verder te ontwikkelen.

H 3 De buurtcoach

In het buurtcoachproject wordt uitgegaan van de kracht van (individuele) bewoners. Dit is dan ook het uitgangspunt. De coach beoordeelt ingediende initiatieven van bewoners en kijkt of het idee voldoet aan de gestelde (minimale) eisen. Als dit het geval is, krijgt de bewoner ‘groen licht’ en kan hij of zij direct beginnen met de uitvoering. De coach blijft actief betrokken en ondersteunt de projecteigenaar bij de uitvoering. De projecteigenaar blijft eigenaar van het coachproject en de coach dient niet teveel invloed uit te oefenen of het initiatief ‘over te nemen’.

Omdat de werkwijze en functioneren van de coach een belangrijke factor is voor het slagen van het project in geheel, is het van belang om meer inzicht te krijgen in het functioneren van de buurtcoach in de verschillende fasen. De ondersteuning door de coach zou in de praktijk in hoofdlijnen neer moeten komen op de werkwijze in ‘formele zin’. Dat houdt in dat de coach in de aanloopfase met bewoners meedenkt over mogelijke interessante en haalbare initiatieven. De coach moet de bewoners daarbij enthousiasmeren, motiveren en activeren. De coach zorgt voor het benodigde budget en denkt mee over de eventuele mensen die betrokken kunnen worden bij de uitvoering. In de fase waarin het initiatief van de grond moet komen, volgt de coach de uitvoering op afstand en kan (alleen indien nodig) bijspringen, als er bijvoorbeeld iets dreigt mis te gaan, of de bewoner advies nodig heeft.

3.1 Verschillende stijlen

Om te onderzoeken hoe de coaches in de praktijk te werk gaan, heb ik alle coaches geïnterviewd, verschillende gesprekken gevoerd, ben ik een aantal keer meegegaan ‘de wijk in’ en ben bij verschillende gesprekken tussen coach en initiatiefnemer (in verschillende fasen) aanwezig geweest om te observeren.

Ik heb geconstateerd dat het er in hoofdlijnen op neerkomt dat er twee duidelijke stijlen zijn waar een coach de nadruk op legt. De ene stijl legt vooral de nadruk op het behalen van resultaat, dat wil zeggen: ervoor zorgen dat een initiatief gerealiseerd wordt, terwijl de andere stijl vooral de nadruk legt op de persoonlijke ontwikkeling van bewoners. In het eerste geval neemt de coach een actieve rol in bij de uitvoering van het initiatief. De coach denkt in verregaande mate mee en komt zelf met nieuwe ideeën over de inhoudelijke invulling. In het tweede geval stelt de coach zich minder actief op, met als mogelijk gevolg dat het initiatief niet of moeizamer van de grond komt. De bewoners krijgen alle vrijheid en moeten zelf de meeste initiatieven nemen. Zij worden daarbij aangemoedigd en gestimuleerd door de coach.

Deze onderverdeling en de twee stijlen, wil niet zeggen dat de ene coach de ene stijl aanhangt en de ander weer een andere stijl. In de praktijk hanteren alle coaches *beide* stijlen, maar is bij de ene coach de ene stijl dominantier dan de andere en andersom.

Ook de ervaring van bewoners met de coach kunnen verschillend zijn. Sommige bewoners geven er de voorkeur aan zelf meer vrijheid te krijgen om initiatief te tonen en zaken zelf 'uit te vinden', terwijl anderen zich prettiger voelen als de coach nauwer betrokken is en actief meedenkt en meebeslist over keuzes die gemaakt moeten worden. Het is dan ook aan de coach zelf dit goed aan te voelen en de eigen houding daarop aan te passen.

Dat de ene buurtcoach de ander niet is, blijkt wel uit mijn observaties van gesprekken tussen bewoner en coach.

'De coach heeft afgesproken met een bewoner die een initiatief heeft ingediend. De bewoner vertelt enthousiast dat hij een dag wil organiseren om met alle kinderen uit de wijk samen een pleintje schoon te maken en op te fleuren. Het idee is om daarna gezamenlijk naar de Efteling te gaan. Het gesprek verloopt vrij moeizaam. De coach hoort het verhaal aan en vertelt de bewoner meteen dat hij het geen geweldig idee vindt. Heeft de bewoner er wel rekening mee gehouden hoeveel tijd en geld het kost om dit alles te organiseren? Zeker het uitje naar de Efteling. De coach stelt direct voor om het tripje te laten zitten en het te houden bij het opfleuren van het pleintje, in combinatie met een klein hapje. De initiatiefnemer is het daar niet mee eens en vindt dat de kinderen uit de wijk het al moeilijk genoeg hebben en best een keer goed beloond en verwend mogen worden voor hun inzet. Dan voelen ze zich meer gewaardeerd en dat is goed voor hun zelfvertrouwen. Als gevolg daarvan zal hun vertrouwen en inzet in de wijk groter worden, volgens de bewoner. Wederom is de coach het daar niet mee eens en staat erop dat zijn voorstel overgenomen wordt. Het gesprek verloopt duidelijk erg moeizaam en aan de houding en gezichtsuitdrukking van de bewoner is te zien voelt hij zich ongemakkelijk en raakt hij zijn enthousiasme kwijt. De bewoner vertelt dat hij erover zal nadenken en er de komende dagen op terug zal komen. De coach gaat daarmee akkoord en voegt toe dat hij dan wel 'van de bewoner hoort als hij het weet'. Zonder verdere vervolgspraken wordt het gesprek beëindigd.'

- Logboek 28 feb. 2009 -

Uit deze observatie blijkt dat de coach het belangrijk vindt dat het initiatief van de grond komt en wil daarbij weinig risico's nemen. De bewoner, die enthousiast binnen kwam met zijn idee, vertrok na het gesprek zeer gefrustreerd. Na deze observatie heb ik een afspraak gemaakt met de bewoner om daarover te praten. 'Dit idee had ik zo in mijn hoofd en ik wil het dan ook op die manier uitvoeren. De coach denkt dat hij zomaar mijn ideeën kan veranderen en dat ik het maar goed vind, nou mooi niet dus. Dan maar geen project!', vertelt de bewoner nog duidelijk gefrustreerd. Toen ik een afspraak had met de coach vroeg ik hem wat hij vond van het gesprek. 'Het was een goed gesprek, soms moet je de bewoners laten zien dat ze een project kunnen realiseren op een makkelijkere, snellere en goedkopere manier. Dan moet je daarvoor kiezen vind ik. Ik denk dat dat wel goed is overgekomen, dus ik hoor het wel'.

Duidelijk verschillende inzichten over het gesprek. Uiteindelijk heeft dit erin geresulteerd dat het initiatief niet van de grond is gekomen en de bewoner uit beeld is verdwenen.

Een soortgelijk gesprek tussen een andere coach en een bewoner is echter heel anders verlopen. Een deel van mijn observaties tijdens dit gesprek:

'De coach heeft een afspraak met een vrouwelijke bewoner die een idee heeft over een fietscursus voor Turkse vrouwen uit de wijk. De bewoner vertelt dat veel Turkse vrouwen niet kunnen fietsen en tegelijkertijd wel kinderen hebben die ze naar school moeten brengen. Het zou dus goed zijn als zij dit met een fiets kunnen doen. De coach vind dit een heel goed idee en vraagt door naar de wijze waarop zij daar invulling aan wil geven. Ze vertelt dat ze daar nog niet echt over had nagedacht. De coach wijst haar erop dat er wel meer vrouwen zijn voor wie zo'n cursus interessant kan zijn en of het dus niet een beter en leuker idee is om dit voor alle vrouwen beschikbaar te stellen die graag willen leren fietsen. De bewoner vind dit een goed idee. De coach vertelt dat hij een andere actieve vrouw uit de wijk kent die mogelijk enthousiast zou zijn over dit idee. Hij stelt voor dat hij hen in contact met elkaar brengt zodat zij wellicht samen dit idee kunnen realiseren en samen over de invulling kunnen nadenken en beslissen. Ook daar gaat zij mee akkoord. De coach pakt zijn telefoon en belt direct zijn contact op en vertelt haar het verhaal. De vrouw aan de andere kant van de telefoon vertelt hem dat ze dit een goed idee vindt en daar graag over verder wil praten met de initiatiefnemer. De coach overhandigt direct de telefoon aan de initiatiefnemer, zodat ze telefonisch kennis kunnen maken en direct een afspraak kunnen maken. De afspraak is gemaakt en de bewoner verlaat tevreden het gesprek'.

- Logboek 5 maart 2009 -

Dit gesprek is goed verlopen en met resultaat. Het project is uiteindelijk ook gerealiseerd en de animo was redelijk groot. Er zijn nu ideeën om dit idee ook volgend jaar uit te voeren in de wijk. Aangezien het buurtcoachproject dan al afgerond is, proberen de initiatiefnemers daar geld voor te krijgen bij de gemeente. De coach helpt hun met de contacten binnen de gemeente en de aanvraag voor de financiering en voorzieningen van een vervolgproject.

Uit deze analyse blijkt dat de werkwijze en functioneren van de coach een belangrijke factor is in het succes van het project. De coach kan bewoners van begin af aan stimuleren om initiatief te nemen en te proberen een zo goed mogelijk resultaat neer te zetten; voor henzelf maar ook voor de doelgroep waar het initiatief zich op richt. Op die manier maakt de initiatiefnemer ook een positieve persoonlijke ontwikkeling door. De bewoners waar het project op gericht is, kunnen profiteren van een kwalitatief goed project. Dit bepaalt dan ook het succes op de sociale binding tussen nieuwe contacten en bestaande contacten tussen bewoners. Bij de eerste observatie is het idee niet van de grond gekomen en zijn er geen sociale bindingen ontstaan of versterkt. In de tweede genoemde observatie zijn in aanloop naar de realisatie van het project nieuwe bindingen ontstaan. Tijdens de fietscursus zijn ook veel wijkbewoners met elkaar in contact gekomen, die elkaar daarvoor niet kenden. Een groot bijkomstig voordeel van dit initiatief is dat veel vrouwen elkaar op gelijk niveau zagen, ongeacht de etnische of religieuze afkomst. Ze waren daar immers allen voor hetzelfde: het leren van fietsen. De filosoof Sen (2007) heeft het in dit kader over '*multiple identities*'. Hij wijst erop dat een persoon meervoudige identiteiten heeft en die specifieke identiteit naar voren laat komen die op dat moment van belang en relevant is. Vanuit die identiteit ontstaat er op dat niveau gelijkwaardigheid tussen de bewoners. De cursusdeelnemers zagen elkaar op dat moment als 'vrouwen die willen leren fietsen'. Andere identiteiten, zoals etniciteit of religie zijn op dat moment minder of helemaal niet relevant. De realisatie van dit project is een goed voorbeeld van niet alleen, functioneel vrouwen leren fietsen, maar ook ervoor zorgen dat vrouwen elkaar meer herkennen en erkennen als gelijkwaardige bewoners.

3.2 Buurtcoach de wijk in

Een belangrijke taak van de coach is letterlijk fysiek de wijk in gaan. Aan de ene kant wordt er zo meer bekendheid in de wijk gecreëerd en aan de andere kant biedt dit een uitgesproken kans om met veel bewoners en dus met potentiële initiatiefnemers te spreken. Vooral in de beginfase van het project is het erg belangrijk om veel promotie te maken en veel bekendheid te creëren. De coach kan verschillende kanalen aanboren om meer bekendheid te creëren, zoals een lokale wijkkrant, radio of tv, en het verspreiden van posters en flyers. De coach heeft de vrijheid en flexibiliteit om daar naar eigen inzicht vorm aan te geven. De wijze waarop de coach dit doet kan dus van invloed zijn op het uiteindelijke succes van het project. Succes hangt immers ook samen met bekendheid van het buurtcoachproject en het gebruik maken daarvan. Voor mijn onderzoek ben ik een aantal keer meegegaan met de drie coaches om de werkwijze en handelingen van de coach te observeren. De werkwijze van twee coaches kwamen in grote lijnen overeen met elkaar. De werkwijze van de derde coach verschilde van de eerste twee. Het is dan ook interessant om dieper in te gaan op twee observaties. Ik spreek hier dan ook over coach A en coach B.

‘Coach A gaat duidelijk goed voorbereid de wijk in. Hij heeft zijn visitekaartjes, telefoon en flyers bij zich. Hij weet duidelijk waar de geografische grenzen van ‘zijn’ werkgebied liggen en neemt dan ook de tijd om in twee of drie dagen de hele buurt te kunnen bezoeken. Op straat spreekt hij veel voorbijgangers, jong en oud aan, en stelt zich voor. Hij vraagt geïnteresseerd wie ze zijn, waar ze wonen en biedt vervolgens zijn diensten aan. Hij sluit elk gesprek af met het afgeven van zijn visitekaartje en een flyer zodat de bewoner nog eens rustig over het project kan lezen en eventueel contact kan opnemen met de coach. Hier en daar maakt hij direct een afspraak met enthousiaste bewoners die aangeven dat ze goede ideeën hebben en het leuk zouden vinden deze te realiseren. Hij maakt direct een afspraak, noteert alle gegevens en geeft aan dat hij een dag van tevoren nog even belt om de afspraak te verifiëren. Ik loop ongeveer twee en een half uur met hem mee en in die tijd heeft hij ongeveer met dertig voorbijgangers gesproken en drie of vier concrete afspraken gemaakt. Na onze ronde gaat hij naar zijn afspraak en we spreken af dat ik de week erop wederom meega, als de coach langs de buurthuizen en andere buurtvoorzieningen gaat om zich daar bekend te maken, flyers af te geven en posters op te hangen’

Buurtcoach A neemt zijn werk erg serieus en doet er alles aan om zoveel mogelijk bewoners te bereiken die mogelijk goede ideeën hebben en deze in de buurt willen realiseren. Het aantal uren dat de coach in dienst is, is twaalf uur per week. Hij geeft aan dat hij in de praktijk bijna wekelijks meer uren maakt, maar dat hij dat niet erg vindt omdat hij veel plezier heeft in zijn werk.

Twee weken later had ik een meeloop afspraak met buurtcoach B. Ook tijdens deze ronde heb ik de coach in zijn werkzaamheden geobserveerd en mij verder neutraal en ‘onzichtbaar’ opgesteld.

‘Bij aankomst bij mijn afspraak op de genoemde plek en tijd is de buurtcoach nog niet gearriveerd. Na ongeveer tien minuten bel ik hem op en hij vertelt dat hij vertraging heeft, maar eraan komt. Na in totaal twintig minuten komt hij aan. Hij vertelt dat hij twijfelde om vandaag de wijk in te gaan, omdat hij ook andere dingen te doen had. Aangezien hij een afspraak met mij had gemaakt, voelde hij zich verplicht om zijn afspraak na te komen en met mij de wijk in te gaan. ‘We maken wel even snel een rondje’ zegt hij. Tijdens de ronde merk ik dat hij meer oog heeft voor mij en zichzelf dan voor de bewoners van de wijk. Hij vertelt mij over de leuke en minder leuke gebeurtenissen die hij heeft meegemaakt in de wijk. Tijdens onze ronde wordt hij een paar keer gebeld door vrienden of kennissen en is daar enige minuten mee aan het bellen. We lopen naar een jongeren centrum in de buurt. We lopen naar binnen en de coach vraagt aan de beheerder of hij een stapeltje flyers mag neerleggen. De beheerder stemt daarmee in. Op dit moment valt het mij op dat de coach weinig bewoners persoonlijk aanspreekt. Zelfs in het buurthuis niet, waar zich toch wel ongeveer vijftien jongeren bevinden. We lopen verder en de coach vertelt me dat we even langs een ouderencentrum gaan, waar hij ook wat flyers wil neerleggen. Bij aankomst blijkt het centrum gesloten te zijn. ‘Ik kom wel een andere keer terug’ zegt hij. We lopen verder en de coach stelt voor om te stoppen met de ronde. ‘Dat was het wel voor vandaag’ zegt hij voldaan. ‘Nu is het een kwestie van afwachten tot iemand contact opneemt’ voegt hij daaraan toe. Een paar minuten later nemen wij afscheid en splitsen onze wegen’

Uit deze twee korte analyses van de werkwijze van de buurtcoaches, blijkt dat er veel verschil is tussen de wijze waarop zij hun werk in de praktijk uitvoeren en dat er niet echt duidelijke inhoudelijke richtlijnen zijn voor het werk; slechts een vrij breed kader. Er wordt van de coaches verwacht dat zij de wijze van contact leggen met de bewoners en de communicatie en promotie van het buurtproject, naar eigen inzicht invullen. Dat de invulling heel verschillend

kan zijn, blijkt wel na mijn observaties van de coaches tijdens mijn meeloopronde. Het een hangt in dit geval ook samen met het andere. De buurtcoach B. had het gesprek met de eerdergenoemde bewoner die een schoonmaakactie met de kinderen uit de wijk wilde organiseren, wat uiteindelijk niet van de grond is gekomen. Buurtcoach A heeft de vrouwelijke bewoner begeleid naar het succesvolle fietscursus project. De wijk waar het coachproject niet heel bekend is, is de wijk waar dezelfde buurtcoach, coach B, werkzaam is. Tot slot zijn er in deze wijk minder initiatieven gerealiseerd dan in de andere twee wijken, terwijl de start van het project nagenoeg gelijk is met de andere wijken. In de andere twee wijken functioneren de twee coaches beter en dit is te merken in zowel de gesprekken met bewoners, het aantal initiatieven en de bekendheid en het imago van het coachproject in de wijk. Uit dit onderzoek kan ik dus stellen dat het functioneren van de coach van invloed is op het succes van het project in de wijk. Uiteindelijk zal het functioneren van de buurtcoach ook van invloed zijn op de sociale binding tussen bewoners en sociale cohesie in de wijk. Dit zijn begrippen die centraal staan in het buurtcoachproject. In het volgende hoofdstuk zal ik deze begrippen verder uiteenzetten.

H 4 Sociale binding

Waar kijk je naar bij sociale bindingen?

Sociale binding is een begrip met vele kanten. In deze studie vat ik sociale binding op als verbindingen tussen bewoners. Verbindingen zorgen voor een zekere samenhang binnen een buurt of wijk: het gaat om kennen en gekend worden. Verbindingen tussen bewoners kunnen ontstaan doordat zij elkaar herhaaldelijk in de publieke ruimte ontmoeten of zich verenigen rond zaken die zij belangrijk, nuttig of gewoon leuk vinden (RMO 2005). Mensen nemen deel aan sociale activiteiten, participeren in sociale netwerken of werken samen om een bepaalde kwaliteit van leven te realiseren en te onderhouden. De intensiteit van verbindingen tussen wijkbewoners varieert van toevallige, maar zich herhalende ontmoetingen die een gevoel van vertrouwdheid wekken tot hechte contacten die voor een deel ook in de privé-sfeer worden onderhouden (RMO 2005; Uitermark & Duyvendak 2006).

4.1 Nieuwe bindingen

Een initiatief van een bewoner kan leiden tot nieuwe verbindingen in een buurt of wijk. Dit kan een neveneffect zijn of juist de primaire doelstelling van het bewonersinitiatief. De eerste situatie doet zich voor als de bewoner in fysieke zin iets aan de wijk of buurt verbeterd. Denk aan een schoonmaakdag in de straat of het opknappen van een speeltuin. In die gevallen ontmoeten bewoners elkaar als gevolg van het project, zonder het bewuste oogmerk om zich met elkaar te verbinden. Bewoners kunnen echter ook een of meerdere bijeenkomsten organiseren met de bedoeling om medebewoners met elkaar in contact te brengen. Bijvoorbeeld een multicultureel vrouwenhuis of bijeenkomsten voor ouderen in de wijk.

Naast de verbindingen die tot stand komen doordat een bewonersinitiatief bewoners eenmalig of herhaaldelijk bij elkaar brengt, kunnen ook al in de organisatie en uitvoering van een bewonersinitiatief verbindingen ontstaan. Hiervan is sprake als de bewoner die een bepaald idee wil realiseren zich met andere bewoners verbindt om gezamenlijk de uitvoering ter hand te nemen. Dat wil zeggen dat de projecteigenaar mensen die of zij nog niet kende betreft bij de uitvoering, of mensen die de projecteigenaar helpen bij de uitvoering komen voor het eerst met elkaar in contact. Na realisatie van het project, komt de projecteigenaar naar aanleiding van het initiatief, in contact met mensen die hij of zij daarvoor nog niet kende. Tot slot kunnen bewoners in de buurt of wijk die zelf niet betrokken zijn bij de uitvoering, naar aanleiding van het project nieuwe mensen leren kennen.

4.2 Sterkere bindingen

Omdat kennen en gekend worden essentieel is voor sociale binding in een buurt of wijk, is het ontstaan van nieuwe bindingen van groot belang. Maar daarmee is niet alles gezegd. Ook bewonersinitiatieven die zorgen voor een intensivering van het contact tussen bewoners of die resulteren in een steviger netwerk, dragen bij aan de doelstelling van het coachproject. Voor de intensiteit van sociale binding is belangrijk welke contacten bewoners met elkaar onderhouden. Elkaar herhaaldelijk, maar toevallig ontmoeten geeft een gevoel van vertrouwdheid en schept een band met de buurt. Een sterker gevoel van binding ontstaat als bewoners bewust contact zoeken, bijvoorbeeld door te participeren in sociale activiteiten. Nog een stap verder gaat de verbondenheid die bewoners voelen als zij regelmatig elkaar opzoeken voor de gezelligheid of om samen een bepaalde kwaliteit van leven voor de buurt te realiseren.

Ik onderscheid vier verschillende typen van verbindingen, die variëren in de intensiteit van contact²

- bewoners zijn ‘vertrouwde vreemden’; zij kennen elkaar van gezicht maar onderhouden geen sociaal contact met elkaar;
- bewoners onderhouden een relatie, waarin zij elkaar bij tijd en wijle een dienst bewijzen om op een ander moment zelf een beroep op de burens te kunnen doen;
- bewoners voelen zich met andere bewoners verbonden vanwege een gemeenschappelijk denkbeeld of ideaal;
- bewoners hebben een hechte en persoonlijke band met elkaar, bijvoorbeeld als vrienden of familie.

4.3 Paradox van sterke binding: sociale uitsluiting

Sociale binding kent niet alleen positieve kanten, maar ook negatieve kanten. (Kearns & Forrest 2000: 1013) spreken over:

‘The stronger the ties which bond local communities, the greater may be the social, racial or religious conflict between them (...) social cohesion at neighbourhood level is by no means unambiguously a good thing’.

---

² De verbindingen zijn herleid uit de wijze waarop Blokland-Potters de binding tussen stadsbewoners typeert (Blokland-Potters, 1998).

Een sterke interne binding binnen een bepaalde groep, kan op gespannen voet staan met de samenleving of de buurt als geheel. De negatieve effecten kunnen zich op allerlei manieren voordoen. Uit onderzoek van Charifi (2008) blijkt dat participatie langs etnische lijnen binnen een wijk, weliswaar de participatie en betrokkenheid van bewoners *binnen* de etnische groep vergoot, maar daarmee tegelijkertijd ook de interactie en sociale binding *tussen* etnische groepen in de wijk doet afbrokkelen.

De contradictie tussen de interne cohesie en externe cohesie is niet alleen een probleem met het oog op participatie en betrokkenheid van alle wijkbewoners, ook op stedelijk niveau kan dit een probleem zijn. Een achterstandswijk waarbinnen de sociale cohesie en sociale binding tussen bewoners erg sterk is, kan ertoe leiden dat de banden met de rest van de stedelijke samenleving worden verzwakt (Healey 1998). Daardoor kan het zijn dat belangrijke informatie over bijvoorbeeld potentiële banen de bewoners van die wijk nauwelijks of moeizaam bereikt.

Omdat een sterkere sociale binding ook negatieve kanten kent, is het belangrijk om daar rekening mee te houden in een onderzoek naar sociale binding in een wijk. In de volgende paragrafen ga ik in op de sociale bindingen tussen bewoners naar aanleiding van het buurtcoachproject.

4.4 Verbindingen tussen bewoners

In deze paragrafen ga ik in op de bindingen die mogelijk ontstaan door het coachproject. Ik onderscheid daarin de sociale bindingen in de uitvoeringsfase van een initiatief, waarbij er nieuwe en/of sterkere bindingen ontstaan tijdens het proces naar het realiseren van een initiatief. Daarnaast kijk ik naar mogelijke bindingen na realisatie van een project of tijdens de uitvoering van een project. Ik onderscheid met andere woorden het proces en de uitvoering.

4.4.1 Uitvoeringsfase

In dit deel bespreek ik de nieuwe bindingen tussen bewoners, doordat zij direct of indirect betrokken of beïnvloed zijn door het buurtinitiatieven project. Ik baseer mij daarbij op uitspraken van bewoners die ik heb geïnterviewd of bewoners die ik in een informele setting heb gesproken.

In de uitvoeringsfase van een initiatief van een bewoner, kunnen nieuwe bindingen ontstaan tussen mensen die elkaar daarvoor niet kenden. Nieuwe bindingen kunnen ontstaan doordat andere geïnteresseerde of belanghebbende bewoners betrokken raken bij de uitvoering van het initiatief. Uit interviews kwam naar voren dat dit slechts een aantal keer is

voorgekomen. De meeste projecten die gerealiseerd worden, worden gedragen door de zogenaamde 'projecteigenaar'. Dit is degene die het initiatief daadwerkelijk heeft ingediend bij de buurtcoach en 'groen licht' heeft gekregen voor de uitvoering ervan. De 32 jarige Sarah heeft het initiatief 'zelfverdediging voor vrouwen' ingediend en er bewust voor gekozen om dit project ook alleen te dragen en uit te voeren.

'Dit is iets wat ik altijd al wilde doen en met de komst van dit wijkproject zag ik mijn kans om dit initiatief eindelijk echt te realiseren. Het is in deze buurt belangrijk dat je als vrouw 's avonds zelfverzekerd over straat kunt. Dit project zie ik als iets van mij en wil het dan ook zelf en zonder hulp van andere dragen.'

De projecteigenaren betrekken in beginsel bekenden, zoals vrienden, familie of de burens. Als reden geven ze aan dat ze liever bekenden betrekken, omdat dat vertrouwd is en ze weten wat ze aan elkaar hebben. In bijna alle gevallen kennen de betrokkenen elkaar al en zijn het dus al bestaande bindingen. Bij drie projecten waar ik mij in dit onderzoek op heb gericht, zijn er in de uitvoeringsfase wel nieuwe bindingen ontstaan. Dit had in twee gevallen te maken met de begeleiding en sturing van de coach. De coach constateerde in die gevallen dat er verschillende bewoners in de wijk waren die een zelfde soort initiatief wilden realiseren. De bewoners woonden weliswaar in verschillende delen van de wijk, maar met goede begeleiding en sturing wist de coach de verschillende mensen bij elkaar te krijgen en ze gezamenlijk het project te laten uitvoeren. De samenwerking verliep niet zonder slag of stoot, maar uiteindelijk is het initiatief met succes en naar tevredenheid van de betrokkenen gerealiseerd.

In één geval is de projecteigenaar zelf actief op zoek gegaan naar nieuwe mensen die mede-eigenaar van het project wilden worden. De nieuwe mensen waren gevonden en bereid om deel te nemen bij de realisatie van het project. Echter verliep de samenwerking niet goed omdat beide bewoners andere opvattingen hadden over de aanpak van het project. Dit heeft ertoe geleid dat de samenwerking vroegtijdig beëindigd is en het initiatief afgebroken werd.

In twee andere gevallen die ik tegenkwam, waarbij de samenwerking met bekende betrokkenen niet goed tot stand kwam, zijn de projecten weliswaar wel gerealiseerd, maar is de sociale binding tussen de bekenden afgezwakt. Dit heeft ermee te maken dat de betrokkenen het niet eens konden worden over de inhoudelijke invulling van het initiatief en daar verder geen afstemming over realiseerden. Beide gevallen vonden plaats in dezelfde wijk. Na een interview met de projecteigenaar wees hij mij erop dat dit volgens hem vooral

lag aan de passieve houding van de buurtcoach. ‘De coach is er juist om te begeleiden en te sturen als het minder goed gaat. Maar het leek wel of hem dat niet interesseerde en hij het belangrijker vond dat het initiatief gerealiseerd zou worden’. Hieruit blijkt wederom dat de rol die de buurtcoach inneemt van belang is bij het realiseren van nieuwe bindingen en het versterken van bestaande bindingen.

Als we kijken naar de bindingen in de uitvoeringsfase van een initiatief dan is er in de meeste gevallen geen sprake van nieuwe bindingen. De initiatieven worden veelal alleen, of met al reeds bekenden gerealiseerd. Er ontstaan daarbij geen nieuwe of sterkere bindingen. In een enkel geval is de binding door het initiatief verbroken of afgezwakt. In andere gevallen zijn er wel nieuwe bindingen ontstaan tussen betrokkenen van het initiatief die elkaar daarvoor niet kenden. Uit mijn onderzoek blijkt dat dit niet altijd goed heeft gewerkt door verschillende opvattingen van de betrokkenen. In vergelijking met de situatie vóór de komst van het coachproject kan ik aan de hand van de data uit mijn onderzoek concluderen dat er niet veel vooruitgang geboekt wordt wat betreft nieuwe of sterkere sociale binding tussen bewoners.

4.4.2 Na realisatie van het initiatief

Bij de uitvoering van een initiatief blijkt dat vooral bekenden van elkaar betrokken worden. Na realisatie van het initiatief, blijkt dat er wel degelijk veel nieuwe contacten worden gelegd. Zo is er door 48 jarige Mark een ‘schoonmaakactie’ georganiseerd met een deel van de wijk. Met dit initiatief heeft Mark gerealiseerd dat een groot aantal bewoners hun vrije zaterdag vrijwillig inzetten om hun buurt schoon te maken. Na de schoonmaakactie is er een groot barbecuefeest op een centraal punt in de wijk georganiseerd. Mark heeft het initiatief samen met zijn broer uitgevoerd en de bewoners zover gekregen deel te nemen aan de actie. Tijdens mijn observaties op het barbecuefeest voor de buurtbewoners zag ik dat er veel nieuwe contacten werden gelegd tussen bewoners die elkaar daarvoor niet kenden.

‘Her en der staan groepjes bekenden met elkaar te praten. Dat neemt niet weg dat de bezoekers nieuwsgierig zijn naar voor hen tot dat moment toe onbekende bezoekers. Men weet van elkaar dat ze in dezelfde buurt wonen en dit feest lijkt een laagdrempelige manier om op elkaar af te stappen en te vragen waar men exact woont en wat men van de wijk en het initiatief vindt. De ontmoetingsplek tussen de bewoners vindt vooral plaats bij de barbecue. De bewoners zitten weliswaar met groepen bekenden aan dezelfde tafel, maar bij het halen van vlees of salade bij de barbecue is

vrijwel iedereen kennis aan het maken met andere onbekenden rond de barbecue. Het lijkt erop dat bekenden in groepen aan tafels zitten en dat het gebied rond de barbecue zich uitstekend leent voor nieuwe ontmoetingen en praatjes.’

- Logboek 2 mei 2009 –

Bij de uitvoering van een initiatief, komen bewoners op het initiatief af die er belang bij hebben betrokken te zijn. Op die plekken is vaak te merken dat onbekenden van elkaar nieuwsgierig naar elkaar en elkaars motieven en ideeën zijn. De drempel is dan laag om op elkaar af te stappen en een praatje te maken. In de periode daarna lijkt het erop dat de ‘nieuwe bekenden’ elkaar groeten of even kort op straat een praatje maken. Miriam vertelt: ‘ik heb redelijk wat mensen uit de buurt leren kennen, maar dat wil niet zeggen dat we nu bij elkaar op bezoek gaan of zo. Elkaar groeten als je elkaar tegenkomt is toch al genoeg?’ Ook buurtbewoner Farah vindt het initiatief geslaagd, maar ook niet meer dan dat: ‘je hebt toch je eigen vrienden waar je mee omgaat, het is niet zo dat als je iemand leert kennen dat dat dan meteen een vriend moet zijn, maar het kan wel, dus wie weet wat er nog van komt’.

Over de buurtbewoners merken de meeste bewoners op dat zij nu meer bewoners van gezicht kennen en met een aantal wat nauwer omgaan door af en toe een praatje te maken. Verregaande en diepgaande bindingen zijn er niet of nauwelijks ontstaan. Volgens mijn informanten heeft het initiatief wel de drempel verlaagd om met elkaar in contact te treden. De projecteigenaren merken op dat ze vaak complimenteus worden aangesproken over de realisatie van het initiatief. Ook het beeld van de buurt verandert doordat er meer bekendheid is onder de bewoners. ‘Je gaat in de buurt toch meer kijken naar de mensen uit de buurt dan naar het imago van de wijk’, merkt Zekiye op. Door de realisatie van een initiatief heeft zij meer bewoners uit de buurt leren kennen en dat heeft haar beeld over de buurt positief veranderd.

4.5 Sociale cohesie

Sociale cohesie tussen bewoners wordt gezien als één van de belangrijkste voorwaarden voor een prettige woon- en leefomgeving. Het versterken van de sociale cohesie is dan ook vaak de inzet bij stedelijke vernieuwingsprojecten en beleidsprocessen. In deze paragraaf komt het begrip sociale cohesie aan de orde. Ik zal daarbij ingaan op de vraag op welke wijze het buurtcoachproject bijdraagt aan de bevordering van sociale cohesie in de buurt.

4.5.1 begripsomschrijving

Sociale cohesie is een complex begrip dat meerdere betekenissen heeft. Er zijn dan ook tal van definities en omschrijvingen. Schuyt (1997) spreekt over sociale cohesie als: ‘de interne bindingskracht van een sociaal systeem (een gezin, groep, stad, organisatie of samenleving)’. Schuyt leert ons dat sociale cohesie in de eerste plaats geen persoonlijk kenmerk is, zoals nationaliteit of religie, maar een systeemkenmerk. Dit kenmerk kan betrekking hebben op verschillende sociale systemen, zoals een gezin, een vereniging of een samenleving als geheel. Ten tweede laat Schuyt ons zien dat sociale cohesie een complex begrip is dat zich op verschillende schaalniveaus manifesteert (straat, buurt, regio, stad). Cohesie leidt op het ene niveau niet automatisch tot cohesie op een ander niveau. Er moet dus rekening gehouden worden met cohesie op verschillende niveaus en de betekenis daarvan (Friedkin 2004). Schuyt (1997) wijst ons er ook op dat cohesie per definitie scheiding oplevert, namelijk tussen diegenen die wel en niet het specifieke groepsonderscheidend kenmerk bezitten. Dit onderscheid kan zich op lokaal niveau manifesteren, zoals aanhangers van een bepaalde voetbalclub, maar het kan ook gaan om grotere sociale tegenstellingen, zoals etniciteit, sociale of economische klasse.

Sociale cohesie heeft verschillende dimensies en kan uitgelegd worden aan de hand van een groot aantal kenmerken. In dit onderzoek heb ik mij aangesloten bij de studie van Kearns & Forrest (2000), die vijf dimensies van cohesie onderscheiden. Zij onderscheiden de dimensies: ‘common values and civic culture (normen en waarden)’; ‘social order and social control (sociale controle)’; ‘social solidarity and reductions in wealth disparities (solidariteit)’; ‘social networks and social capital (sociale interactie)’; en ‘territorial belonging and identity (buurtbinding)’. Deze afzonderlijke dimensies hangen weliswaar samen, maar dat betekent niet dat een sterke cohesie volgens de ene dimensie automatisch leidt tot een sterke cohesie op een andere dimensie.

4.5.2 Normen en waarden

De eerste dimensie omvat de manier waarop bewoners in het dagelijks leven met elkaar omgaan. Het gaat hierbij vooral om omgangsnormen en omgangsvormen waar individuen zich aan zouden moeten houden. Een voorbeeld is dat mensen elkaar groeten als ze elkaar tegen komen, of dat alle straatbewoners ervoor dienen te zorgen dat de straat netjes en schoon blijft. Normen en waarden die veranderen of die niet nageleefd worden, kunnen tot problemen leiden. In buurten waar veel nieuwkomers komen te wonen, kunnen ook anderen en zelfs

tegenstrijdige opvattingen heersen dan de bestaande opvattingen. Dit kan resulteren in conflicten en sociale uitsluiting van mensen.

Sociale uitsluiting kan voorkomen bij mensen die 'afwijken' van geschreven of ongeschreven regels. De socioloog Howard S. Becker (1966) beschrijft dat alle sociale groepen regels maken en dat ze onder bepaalde omstandigheden ook verbroken worden. Deze sociale regels meten of het gedrag als correct of incorrect bestempeld kan worden. Degene die de regel verbreekt wordt volgens Becker gezien als iemand op wie niet kan worden vertrouwd. Hij of zij wordt bestempeld als buitenstaander (van de sociale groep). De regelbreker kan de regel verwerpen en kan zich opgelaten en als buitenstaander voelen (Becker 1966: 1, 2). Het afwijzen van het gedrag kan de behoefte tot een bepaalde expressie in de weg staan. De benadeelde kan hierop reageren door zich juist terug te trekken tot een 'eigen' groep of zich gedeeltelijk of volledig te isoleren van de samenleving (Becker 1966: 91-100). Het meedoen en actief zijn in de wijk kan daardoor sterk afnemen of helemaal verdwijnen.

Het buurtproject heeft ervoor gezorgd dat meer mensen uit de buurt elkaar kennen die elkaar daarvoor niet kenden. Er zijn weliswaar bijna geen nieuwe bindingen ontstaan bij de uitvoeringsfase van een initiatief, echter wel bij de realisatie van een initiatief. Veel bewoners stappen tijdens de uitvoering van een project nieuwsgierig op elkaar af om kennis te maken en kort een praatje te maken. Bewoners geven aan dat ze daarna de 'nieuwe bekenden' regelmatig groeten als ze elkaar tegenkomen, of kort een praatje maken op straat. Echte nieuwe vriendschappen zijn (nog) nauwelijks gerealiseerd, nieuwe contacten wel.

4.5.3 Sociale controle

De tweede dimensie, sociale controle, hangt nauw samen met de normen en waarden die bewoners erop nahouden. Sociale controle heeft vooral te maken met de daadwerkelijke actie die bewoners ondernemen om in de gaten te houden of andere bewoners zich conform de heersende opvattingen gedragen. Sociale controle is daarmee een verlengde van de normen en waarden. Volgens Blokland-Potters (1998) hangt sociale controle sterk samen met de sociale contacten in de wijk. Bij overlast is het makkelijker iemand te benaderen die men kent, dan dit aan te geven bij onbekenden. Het maakt volgens Blokland-Potters dus uit of men de persoon kent of niet. Sociale controle is hiermee dus geen onderdeel van sociale cohesie, maar is er slechts aan gerelateerd.

Uit mijn onderzoek kan ik het idee van Blokland-Potters, dat sociale controle samenhangt met sociale contacten, niet bevestigen. Bewoners hebben niet aangegeven dat de nieuwe contacten die zij hebben opgedaan ervoor hebben gezorgd dat de sociale controle groter is geworden. Dit heeft te maken met het feit dat de nieuwe sociale bindingen niet heel sterk zijn, zoals die bij vrienden of familie wel zijn. Dit zou ik dus naar aanleiding van mijn onderzoek willen toevoegen aan het idee van Blokland-Potters. Zij heeft het erover dat sociale controle sterk samenhangt met de sociale contacten in de wijk. Ik wil liever spreken van *sterke* sociale contacten in de wijk. De sociale controle is niet groter geworden door meer contacten naar aanleiding van het buurtcoachproject.

4.5.4 Solidariteit

De dimensie 'solidariteit' heeft volgens Kearns & Forrest (2000: 996), te maken met sociale ongelijkheid in de meeste brede zin van het woord. Iedere burger zou gelijkwaardig moeten profiteren van het algemene welvaartsniveau in het land of de wijk waar men woont. Solidariteit is een dimensie van sociale cohesie, in de betekenis dat men iets voor een ander doet, zonder dat hij of zij daar iets voor terug verwacht (Flap & Volker 2004: 150). Je kunt hierbij denken aan het helpen van de buurvrouw met haar boodschappen, of op de woning van de burens passen als zij op vakantie zijn. Ook het lenen van geld of goederen kan worden beschouwd als een teken van solidariteit.

De initiatieven die worden ingediend, worden gerealiseerd door vrijwillige bewoners die zich actief inzetten. Zij doen dit omdat ze betrokken zijn bij de wijk en haar bewoners en/of ze vinden het leuk om projecten uit te voeren. Dit sluit goed aan bij de dimensie 'solidariteit': bewoners die iets voor de wijk willen doen zonder daar direct iets voor terug te krijgen, in ieder geval niet in financiële of materiële zin. Vaak krijgen deze bewoners het respect en complimenten van andere bewoners uit de wijk. Een succesvol gerealiseerd initiatief kan status verhogend werken voor de bewoner in de buurt. Hij of zij heeft het immers 'voor elkaar gekregen'. De 46 jarige Ria, een actieve bewoner die meerdere initiatieven heeft uitgevoerd vertelt: 'Voor mij is het een kick om iets te kunnen betekenen voor de wijk en de mensen hier. Het doet me goed als ik zie dat ik mensen verder kan helpen. Dat geeft mij voldoening'. Ook buurtvader Ali heeft een initiatief ingediend en heeft daar binnenkort een afspraak over met de coach. 'Ik wil iets doen voor de jeugd hier. Met veel jonge mensen gaat 't niet goed en ze ontsporen. Dat komt ook omdat er weinig voor ze te doen is. Ik hoop dat ik met dit project daar een steentje aan kan bijdragen en de kinderen meer leuke dingen te doen krijgen.' Ali

vertelt dat het met zijn kinderen gelukkig wel goed gaat. Het doet hem dan ook verdriet als hij andere ouders ziet wiens kinderen dreigen te ontsporen. Omdat het met zijn kinderen wel goed gaat, voelt hij zich geroepen iets te doen voor de anderen. Hij krijgt daarmee ook het respect van andere ouders en het positivisme rondom zijn persoon, verhoogt zijn status binnen zijn netwerk en vriendengroep. Het krijgen van meer waardering in de buurt, eigen netwerk of vriendengroep kan een positief neveneffect zijn van het realiseren van een project. Het kan echter ook een aanleiding zijn voor het realiseren van een project. Mijn onderzoek heeft zich niet toegespitst om deze kwestie te onderzoeken. In zekere zin maakt in dit geval de aanleiding voor het indienen van een initiatief niet uit. Uiteindelijk zou je in beide gevallen kunnen spreken van een win-win situatie: én is er een initiatief gerealiseerd wat positief is voor de buurt en haar bewoners, én dit heeft positief en statusverhogend gewerkt voor de bewoner die het initiatief heeft gerealiseerd. Wat hierbij het doel en neveneffect is geweest, is in dit geval niet relevant.

Één van de eisen waar initiatieven aan moeten voldoen is dat ze een open karakter moeten hebben en niet gericht zijn op één enkele etnische groep. Uit solidariteitsoverwegingen is dit een manier om sociale ongelijkheid tegen te gaan. In principe is iedere bewoner, die zich geroepen voelt, welkom om een initiatief in te dienen en is iedere bewoner uit de wijk welkom om deel te nemen aan het project, met uitzondering van projecten die specifiek op niet-etnische groepen gericht zijn, zoals kinderen of vrouwen. In de praktijk komen dit soort projecten regelmatig voor. De meerderheid van de projecten richt zich echter wel op alle bewoners van de wijk.

4.5.5 Sociale interactie

Vertrouwen, begrip en respect tussen bewoners heeft veelal te maken met de onderlinge contacten en sociale interactie die plaatsvindt tussen bewoners. Sociale interactie van individuen wordt afgemeten aan hun sociale contacten en de sociale netwerken waar zij deel uit maken (Forrest & Kearns 2000). Van sociale interactie kan gesproken worden als er interactie plaatsvindt tussen twee individuen, bijvoorbeeld tussen twee burens, of een winkelier en een klant. In een studie van Blokland-Potters (1998) laat zij zien dat elke individuele bewoner eigen ideeën heeft over de omgang met de buurt- of wijkbewoners. Sommige bewoners vinden toevallige ontmoetingen erg belangrijk, terwijl anderen meer waarde hechten aan regelmatig terugkerende contacten. Zij onderscheidt vier typen van contact tussen bewoners en andere bewoners of professionals (1998: 120): verbindingen, banden, transacties en interdependenties. Met verbindingen bedoelt zij rationele relaties die niet specifiek op

personen gericht zijn, zoals een bewonersplatform, een sportvereniging. Interacties tussen de leden van de groepen kan leiden tot het ontwikkelen van persoonlijke ‘banden’. Dit zijn relaties waarbij het individu de ander beschouwt als een uniek persoon die niet zomaar inwisselbaar zijn, te denken valt aan familierelaties of vriendschappen.

‘Transacties’ en ‘interdependenties’ zijn volgens Blokland-Potters (1998) gericht op instrumentaliteit, met andere woorden: het gaat om de functie die een persoon vervult en niet zozeer de persoon zelf (1998: 120). Te denken valt aan een relatie tussen bureaucratieën en cliënten. Bij ‘interdependentie’ valt te denken aan een relatie met anonieme anderen, die deels bepalend zijn voor de mogelijkheden, beperkingen en gang van zaken in het dagelijks leven. Het handelen van de anonieme ander beïnvloedt het dagelijks leven van de bewoner(s), zonder dat zij weten wie de specifieke persoon is. Dit kan negatief zijn (geluidsoverlast, sloop van de woningen) of positief (vertegenwoordiging via een huurdercommissie of buurtvereniging). De manier waarop een bewoner zijn of haar buurt ervaart, is mede afhankelijk van het gedrag van andere buurtbewoners, ook al kent hij of zij deze lang niet altijd.

In het buurtcoachproject neemt sociale interactie tussen bewoners in het geheel een belangrijke positie in. Het gaat immers vooral om het verbeteren en creëren van sociale binding tussen bewoners in de wijk. Een van de manieren om dit te bereiken is nieuwe bindingen en meer interactie tussen bewoners. Uit mijn onderzoek blijkt dat er, door het project, wel degelijk nieuwe bindingen en interacties in de buurt ontstaan. De meeste bewoners geven aan dat ze, na realisatie van een project, de nieuwe contacten groeten of soms een praatje maken. Het komt bijna niet voor dat in de eerste maanden na een project de nieuwe contacten ook uitmonden in nieuwe vriendschappen. Mijn informanten geven aan dat zij daar ook niet direct behoefte aan hebben. ‘Ik ken nu wel meer mensen uit de buurt, maar dat wil toch niet zeggen dat we meteen leuk en aardig bij elkaar over de vloer moeten komen?’ geeft Mariëlle aan. Ook haar vriendin Linda, die bij haar is vult haar aan: ‘kijk, je echte vrienden blijven toch je vrienden. Het is leuk dat je andere mensen kent, maar dat zijn niet je vrienden en dat hoeft ook niet’. De bewoners vinden het fijn om meer bewoners uit de wijk te leren kennen, maar geven tegelijkertijd aan dat ze geen behoefte en interesse hebben in diepgaandere relaties.

Blokland-Potters (1998) onderscheidt de typen verbindingen, banden, transacties en interdependenties als sociale interacties. De contacten die voortvloeien uit het project hebben vooral kenmerken van verbindingen en transacties. Van nieuwe ‘banden’ is nauwelijks

sprake. Bewoners komen met elkaar in contact rondom een project dat uitgevoerd wordt. Daarna groet men elkaar weliswaar nog wel, maar worden er geen nieuwe banden gecreëerd. Bij de interactie tussen initiatiefnemers en de coach kun je spreken van een transactie. De relatie is puur zakelijk en de coach wordt dan ook gezien als ‘coach’. Een ieder ander geschikt persoon zou deze rol ook kunnen vervullen, zonder dat de relatie tussen bewoner en coach verandert.

4.5.6 Buurtbinding

De laatste dimensie van sociale cohesie wordt gevormd door de mate waarin bewoners zich verbonden voelen met hun buurt. Bolt en Torrance (2005) noemen dit de ‘belevingscomponent’ van sociale cohesie. De betekenis die bewoners aan hun buurt toekennen is niet alleen te herleiden uit de sociale contacten die zij hebben in de buurt, maar is ook het gevolg van de manier waarop bewoners hun buurt beleven en van het gevoel dat ze mensen kennen (Blokland-Potters 1998).

Het gevoel van verbondenheid met de buurt, leidt niet vanzelfsprekend tot een *uiting* van verbondenheid (Lupi 2005), bijvoorbeeld door middel van interactie met andere buurtbewoners. In dit verband kun je denken aan de term ‘*imagined community*’ van Benedict Anderson (1986). Volgens hem is het onmogelijk om *face-to-face* contacten te ontwikkelen in een samenleving die groter is dan een dorp: ‘the members of even the smallest nation will never know most of their fellow members, meet the more even hear of them, yet in the minds of each lives the image of their communion’ (1986: 6). Ze voelen zich dus met de andere leden van de samenleving verbonden, hoewel ze de andere leden niet allemaal kennen. Te denken valt ook aan bijvoorbeeld het ‘oranjegevoel’ van Nederlanders tijdens een Europees of wereldkampioenschap voetbal. Nederlandse burgers staan achter de Nederlandse voetballers die ze ‘onze jongens’ noemen. Ze voelen zich met elkaar verbonden ook al kennen ze maar een heel klein deel van de medeburgers met het ‘oranjegevoel’. Een ander voorbeeld is de militair die gestorven is voor onze vrijheid. Die militair wordt geëerd met het grootste respect en staat symbool voor ‘onze vrijheid’ en tegelijkertijd creëert het ‘eenheid en verbondenheid’ tussen burgers van de Nederlandse natiestaat.

Dit idee kan niet één-op-één gekopieerd worden naar de verbondenheid tussen buurtbewoners, maar er zijn wel degelijk vergelijkingen te maken. Ook op buurtniveau kunnen bewoners het gevoel hebben wel of niet bij elkaar te horen op basis van gelijkgestemdheid.

In mijn onderzoek is de laatste dimensie van sociale cohesie ‘buurtbinding’ een centraal begrip geworden. In al mijn interviews ben ik bij mijn informanten nagegaan in welke mate zij zich verbonden voelen met hun buurt en of zij het idee hebben dat de binding groter is geworden door de buurtinitiatieven die gerealiseerd zijn. Ik ben zowel bij initiatiefnemers als bij bezoekers of gebruikers van een gerealiseerd project én de bewoners die geen gebruik maken van een project, nagegaan in hoeverre zij zich verbonden voelen met hun specifieke buurt. Ik heb twee sterk uiteenlopende bevindingen. Bij de initiatiefnemers die zich vrijwillig inzetten om diverse projecten van de grond te krijgen, constateer ik dat zij een sterke binding hebben met hun buurt. Ze voelen zich in grote mate verantwoordelijk voor de kwaliteit (lees: leefbaarheid en sociale cohesie) van de wijk en vinden dat zij er als buurtbewoners alles aan moeten doen om de kwaliteit te waarborgen en/of te verbeteren. ‘Het is toch je eigen wijk en de wijk van je kinderen die er straks ook moeten leven. Dan moet je je toch inzetten om te proberen de sfeer en zo te verbeteren’, vertelt 37 jarige bewoonster Tanja. In haar beleving zijn het de bewoners die ervoor moeten zorgen dat het beter gaat met de wijk en ‘alle steentjes dragen bij’, vertelt ze. Ook andere actieve bewoners geven iets soortgelijks aan: ‘Je moet niet wachten tot de gemeente of corporatie iets doet. Als je iets wil veranderen, moet je zelf beginnen. Een betere wereld begint bij jezelf zeggen ze toch?’, aldus de 33 jarige bewoner Said.

De actieve en betrokken bewoners zijn in grote mate verbonden met hun buurt. Ik constateer dat dit voor de komst van het buurtcoachproject al het geval was, en dat het coachproject voor hen een goede gelegenheid is om uiting te geven aan de binding die zij hebben. Het project versterkt dus niet zozeer de binding, maar geeft er ‘handen en voeten’ aan en maakt de bindingen zichtbaar. De binding en betrokkenheid bij de buurt en bij bewoners uit de buurt, uit zich in wat Benedict Anderson de ‘*imagined community*’ noemt. De actieve bewoners kennen niet alle bewoners *face-to-face*, maar willen zich graag inzetten ten gunste van hen. Dit bewijzen actieve bewoners Gerrie en Cisca: ‘dit is toch je buurt en als je toch iets goeds wilt doen, kun je dat beter voor de mensen van je eigen buurt doen toch’, vertelt Cisca. Ik vraag hoe zij er dan tegenaan kijken dat er in andere buurten van de stad ook problemen zijn en daar ook genoeg gedaan kan worden. ‘Ja kijk, zo is er altijd wel wat natuurlijk en je kunt niet eindeloos wat doen en als je dan toch wat wilt doen, dan maar voor je eigen buurt’ vertelt Cisca. Gerrie vult haar aan: ‘in andere buurten moeten de bewoners uit die buurt zich maar inzetten toch. Ieder heeft z’n eigen buurt’ de geografische en emotionele grenzen worden duidelijk aangegeven. In zekere zin stimuleren burgerinitiatieven dus ook ‘emotionele verbondenheid’ met mede-bewoners, ook al kent men deze bewoners niet. Actieve bewoners

hebben desalniettemin de behoefte om zich in te zetten en initiatieven te realiseren voor ‘hun (buurt)bewoners’. Emotionele verbondenheid wordt hiermee gerecreëerd met bewoners die men niet kent, en misschien ook wel nooit gezien heeft.

Aan de andere kant constateer ik ook dat bewoners, wel of niet actief, ook trots zijn op de initiatieven in hun wijk. Dat is vooral het geval bij jaarlijks terugkerende wijkprojecten, zoals een jaarlijks wijkfeest. Bewoners beschouwen dat als iets van ‘hen’, wat bij hen en hun buurt hoort, ook al nemen zij zelf niet deel aan het project. Daarmee hebben het realiseren van initiatieven niet alleen een praktische reden, maar ook een *symbolische*. In het idee van Anderson (1986) hechten burgers van een natiestaat veel waarde aan ‘de militair’ die symbool staat voor de vrijheid en eenheid. Op wijkniveau constateer ik parallellen aan dit idee in de vorm van bewoners die trots zijn op ‘hun’ project, wat specifiek en uniek is voor ‘hun wijk’. Bij succesvolle projecten kan ervoor gekozen worden om ze jaarlijks een vervolg te geven. Een fietscursus voor vrouwen, die ervoor heeft gezorgd dat veel vrouwen hebben geleerd om de fietsen kan op den duur een project worden waar bewoners van die wijk trots op zijn. Dit betekent dat ook bewoners die van jongs af aan al kunnen fietsen ‘trots’ kunnen zijn op dit project wat zoveel heeft betekend voor de vrouwen uit ‘hun’ wijk. het project heeft daarmee ook een symbolische functie.

Betrokken en actieve bewoners voelen zich sterk verbonden met *hun* buurt. Zij geven aan dat hun inzet dan ook ten goede moet komen van hun buurt. Bij andere bewoners die weliswaar geen initiatieven of projecten hebben gerealiseerd, maar wel deelnemen aan de projecten, zoals aanwezig zijn bij een straatbarbeque of deelnemen aan een computercursus, ligt dit anders.

Ik constateer dat de binding met de buurt bij hen zwakker is dan bij initiatiefnemers, of dat er helemaal geen binding is met de buurt. Zij grijpen het deelnemen aan een project vooral aan uit eigen behoefte en eigen belang. Een schoonmaakactie in de straat is goed voor het beeld van de eigen straat en een fietscursus is handig om zich beter en sneller te kunnen verplaatsen. De betrokkenheid met de buurt was vóór de komst van het project minimaal bij deze groep bewoners en na de komst van het project ook. Ahmed geeft aan: ‘het is wel handig omdat er soms ook projecten worden gedraaid waar je echt wat aan hebt. Ik heb zelf deelgenomen aan een computercursus en dat is voor mij erg handig. Nu kan ik een beetje met een computer omgaan’ Na dieper ingaan op de buurtbinding, tijdens mijn gesprekken met deze bewoners, constateer ik dat zij zich veelal wel prettig voelen in de buurt, maar niet erg betrokken. ‘Het is hier veilig en prettig om te wonen, dus ik voel me hier wel thuis. Verder heb ik niet heel veel met de wijk of de mensen die hier wonen. De meeste zijn wel aardig

volgens mij', vertel Sarah tijdens een interview. Ook Amir geeft aan: 'ik voel me wel goed hier, maar ik voel me meer verbonden met *mensen*, zoals mijn familie of vrienden. En die wonen her en der in Nederland en buitenland. Een wijk is ook maar een wijk en niet meer'.

In het algemeen kan ik stellen dat het voor deze bewoners vooral belangrijk is dat het in de buurt prettig en veilig is om te wonen. In tegenstelling tot de actieve bewoners en initiatiefnemers van projecten, geven zij aan dat het verbeteren van de kwaliteit van de wijk geen zaak van hen is, maar van het rijk, de gemeente of woningcorporaties. Dit staat haaks op het idee van de actieve bewoners die stellen dat het juist de bewoners zijn die moeten werken aan de kwaliteit van de wijk. Het buurtcoachproject spreekt dus vooral de actieve bewoners aan. De vraag is echter, of *zonder* het buurtcoachproject niet ook soortgelijke projecten waren gerealiseerd, aangezien de meeste actieve bewoners bekend zijn met de verschillende manieren om projecten gefinancierd te krijgen. Te denken valt aan landelijke fondsen als het Oranjefonds en wijkbudgetten. Hoe groot is dus de meerwaarde van het buurtcoachproject?

Tot slot zijn er ook bewoners die geen initiatieven realiseren en ook geen gebruik maken van projecten. Hoe zit het met hun binding met de buurt? Over het algemeen kan ik zeggen dat, net zoals bij de bewoners die alleen gebruik maken van de projecten, deze groep mensen weinig tot geen binding heeft met de wijk. De meeste mensen geven aan dat ze geen behoefte hebben aan deelname aan projecten, of het de druk te hebben met het werk of het gezin. In één wijk constateer ik dat behoorlijk veel mensen uit deze groep aangeven dat ze niet bekend zijn met het buurtcoachproject en de verschillende projecten die gerealiseerd worden in de wijk en hun buurt. In de andere wijken zijn er ook bewoners die niet bekend zijn met dit buurtproject, maar in één wijk constateer ik dat dit aantal onevenredig groot is ten opzichte van de andere twee wijken. Tegelijkertijd geeft een aantal van deze bewoners aan dat ze geïnteresseerd is in het project en open staan voor de initiatieven. Een aantal geeft ook aan dat ze 'ook best zelf een initiatief zouden willen uitvoeren'. Bij deze bewoners blijkt dat zij zich wel verbonden voelen met de wijk, maar simpelweg niet bekend waren met het bestaan van het buurtcoachproject. In deze buurt kan ik concluderen dat 'geen deelname' van bewoners niet alleen te maken heeft met 'geen interesse', maar ook met het niet of onvoldoende bekend zijn met dit buurtcoachproject.

Als ik kijk naar de relatie tussen buurtbinding van bewoners met de buurt en wijk, en het buurtcoachproject kan ik duidelijk concluderen dat er een verband is tussen een sterke binding met de buurt en de initiatiefnemers van projecten in de wijk. Daarentegen is de binding met de wijk van bewoners die gebruik maken van de projecten en bewoners die bewust geen gebruik maken van de projecten niet sterk of zelfs nauwelijks aanwezig. De

binding van de initiatiefnemers was er al voor de komst van het coachproject en is door het project op gelijk niveau gebleven. Het coachproject heeft er niet voor gezorgd dat bewoners die niet of nauwelijks een binding hebben, door het project een sterkere binding ervaren. Hun gebruik van de gerealiseerde projecten vloeit voort uit de eigen behoefte en eigen belang. Een extra belangrijke constatering is dat bewoners die geen gebruik maken van de projecten, niet alleen het gevolg is van geen interesse. Het blijkt dat er, vooral in één wijk, onvoldoende bekendheid is over het bestaan van dit project en de mogelijkheden daarvan. De oorzaak daarvan ligt bij onvoldoende communicatie en promotie in de betreffende wijk. Aangezien een buurtcoach zelfstandig en naar eigen inzicht de promotie en communicatie moet verzorgen, kan ik zeggen dat de coach dit onvoldoende heeft gedaan of er niet goed in is geslaagd.

Over het algemeen kan ik stellen dat de komst van het buurtcoachproject er niet voor heeft gezorgd dat er nieuwe of sterkere bindingen tussen bewoners en de wijk is ontstaan.

4.6 Een cohesieve buurt

Wanneer kunnen we spreken van een cohesieve buurt? Keans en Forrest (2000: 1000) spreken van een cohesieve buurt als:

‘A cohesive society is one in which dilemmas and problems can be easily solved by collective action, and this is more so in the case where existing relationships and networks sustain the expectations, norms and trust which facilitate such solutions’.

Wederzijds vertrouwen is een belangrijk kenmerk van sociale cohesie. Vertrouwen is daarmee een overkoepelend element van de dimensies van sociale cohesie, dat niet aan één van de dimensies toe te schrijven valt. Bewoners die hetzelfde vinden en denken (en ze weten dat van elkaar) zijn eerder geneigd elkaar te vertrouwen. Gemeenschappelijke waarden en normen kunnen het vertrouwen tussen bewoners vergroten. Vertrouwen heeft ook te maken met sociale controle. Een gebrek aan vertrouwen kan ervoor zorgen dat buurtbewoners elkaar meer in de gaten houden, bijvoorbeeld als ze iemand zien die zich volgens hen ‘verdacht’ ophoudt. Ook tussen solidariteit en vertrouwen is er een wisselwerking. Een bewoner die een andere bewoner bijvoorbeeld geld uitleent, zonder daar iets voor terug te verwachten, kan het vertrouwen van de ander winnen. Tegelijkertijd kan de andere buurtbewoner ook het vertrouwen winnen als hij het geld weer netjes en volgens afspraak terugbetaald.

Bij sociale contacten en buurtbinding speelt vertrouwen een belangrijke rol. Sociale contacten zijn vaak gebaseerd op wederzijds vertrouwen, en vertrouwen tussen bewoners kan ervoor zorgen dat bewoners zich meer verbonden voelen met hun buurt.

We kunnen stellen dat een cohesieve buurt hoog scoort op één of meerdere van de genoemde dimensies van sociale cohesie én waar een sterk gevoel van wederzijds vertrouwen en respect heerst. Het kan dus zijn dat er in de ene buurt een sterke cohesie is op een dimensie, terwijl de andere buurt op een andere dimensie veel beter scoort.

Kunnen we stellen dat een buurt waar het buurtcoachproject is gestart, gedurende of na afloop van dit project een cohesieve buurt is geworden door het project, met andere woorden: is de sociale cohesie in de buurt naar aanleiding van het coachproject toegenomen?

Als we kijken naar de vijf dimensies van Kearns & Forrest (2000): 'common values and civic culture (normen en waarden)'; 'social order and social control (sociale controle)'; 'social solidarity and reductions in wealth disparities (solidariteit)'; 'social networks and social capital (sociale interactie)'; en 'territorial belonging and identity (buurtbinding)' in relatie tot de werking van het buurtcoachproject in de praktijk, kunnen we stellen dat bij buurtbewoners de dimensies 'normen en waarden', 'solidariteit' en 'sociale interactie' versterkt zijn naar aanleiding van het coachproject. Op de dimensie 'sociale controle' en 'buurtbinding' is dit niet het geval. Als we het hebben over vertrouwen in de buurt en vertrouwen tussen bewoners, kan ik stellen dat ook het vertrouwen naar aanleiding van het buurtcoachproject is toegenomen. Meer bewoners kennen elkaar en groeten elkaar doordat ze elkaar hebben leren kennen tijdens de uitvoering van een initiatief. Door de kennismakingen tussen nieuwe bekenden, weten zij meer van elkaar en elkaars ideeën. Het vertrouwen in initiatiefnemers is het grootst. Bewoners laten duidelijk blijken dat ze blij zijn dat er actieve bewoners zijn die zich vrijwillig inzetten voor de buurt, en complimenteren hen daar dan ook mee. Op de vraag of de buurt een cohesieve buurt is geworden door het coachproject, kan ik naar aanleiding van mijn onderzoek een bevestigend antwoord geven.

5 Bewonersparticipatie

Door middel van participeren in de samenleving kunnen mensen zich thuis en onderdeel van die samenleving voelen. Volgens Tully (2002) is bewonersparticipatie de beste manier om een gevoel van *belonging* te creëren. Het Nederlandse kabinet vindt dat participatie gebaseerd is op gedeelde interesses en gedeelde belangen. Het kabinet verwijst naar de functionele identificatie waar de WRR voor pleit. Functionele identificatie betekent dat mensen zichzelf definiëren en door anderen gezien worden in termen van specifieke situaties in plaats van steeds de nadruk te leggen op het lidmaatschap van een etnische groep. Het stimuleren van deze vorm van actief burgerschap tracht het kabinet te bewerkstelligen door te eisen dat bewoners betrokken worden. Via de Wet Maatschappelijke Ondersteuning wordt op lokaal niveau mantelzorg en vrijwilligerswerk ondersteund. Een ander aspect van burgerschap is volgens het kabinet kennis hebben van de Nederlandse taal, geschiedenis, staatkundige inrichting, het rechtstelsel en de wetgeving (VROM 2007: 17).

De Nederlandse wijken zijn zeer divers met de aanwezigheid van tientallen verschillende etniciteiten. Dit is ook het geval in de wijken waar mijn onderzoek heeft plaatsgevonden. Wimmer (2002) wijst erop dat als mensen zich uitgesloten voelen, ze ‘eigen’ groepen creëren, zoals etnische groepen. Dit is iets wat met buurtinitiatieven wordt geprobeerd te doorbreken. De filosoof Sen (2007) benadert multiculturalisme op twee manieren. De eerste waarbij diversiteit voorop staat en bij de tweede gaat het om de vrijheid zelf keuzes te maken, mits de keuzes op basis van vrijwilligheid gemaakt worden. Sen (2007) stelt de vraag of diversiteit genoeg is om als succesfactor voor multiculturalisme te dienen. Hij maakt een onderscheid tussen multiculturalisme en plurale monoculturalisme. Volgens Sen is er vooral sprake van plurale monoculturalisme. Dat houdt in dat verschillende ‘culturen’ weliswaar naast elkaar leven, maar niet met elkaar interacteren. Een voorbeeld is als een jong Hindoestaans meisje wil trouwen met een blanke jongen. De kans bestaat dat dit niet toegestaan wordt door haar familie. De culturele vrijheid van het meisje is dan niet relevant. Volgens Sen moet er juist op dat gebied vrijheid zijn om zelf keuzes te maken en te beslissen of men wel of niet meegaat in een bepaalde traditie. Ook bij het idee van Sen, zien we een link met het buurtcoachproject. Door te proberen bewoners meer te stimuleren en activeren, wordt geprobeerd meer bekendheid en begrip onder de bewoners van verschillende etnische groepen te creëren. Bewoners moeten leren over hun culturele en etnische grenzen heen te kijken en inzien dat er veel gelijkwaardigheid is met andere wijkbewoners.

Verba, Schlozman & Brady (2002) zeggen dat er meestal drie antwoorden zijn waarom mensen niet participeren. Mensen participeren niet, *“because they can’t, because they don’t want to, or because nobody asked”* (Verba e.a. 2002: 15). Volgens hen is participatie een kwestie van niet kunnen, niet willen of er niet voor uitgenodigd worden. Door de inzet van een buurtproject door de gemeente of woningcorporatie, wordt geprobeerd alle bewoners de mogelijkheid te geven te participeren. De buurtcoach moet zorgen voor de juiste infrastructuur, de bewoners aanspreken en uitnodigen, en de bewoners stimuleren en enthousiasmeren.

5.1 Participatie van bewoners

Er zijn allerlei motieven om bewoners te betrekken bij beleidsprocessen. Dit geldt ook voor de uitvoering van herstructureringsplannen. Participatie voert in de eerste plaats terug naar de basisprincipes van de democratie. Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2003) zegt over participatie: ‘the direct involvement of the citizens is increasingly considered to be an intrinsic element of truly democratic decision-making process’. Door te luisteren naar de bewoners kan de lokale democratie vergroot worden (Font 2003). Tevens kan volgens Van den Berg et al. (2002: 8) de kwaliteit van een duurzame ontwikkeling van de stad of wijk vergroot worden, doordat belanghebbenden (professionals en bewoners) gezamenlijk optrekken, problemen oplossen en kansen benutten.

Participatie is ook een manier om de sociale cohesie tussen of binnen groepen te bevorderen (Morisson 2003). Niet alleen overheden hebben de ambitie om sociale ongelijkheid te reduceren, ook woningcorporaties vormen steeds vaker ambities waarbij veel aandacht besteed wordt aan nieuwe vormen van participatie van huurders. Volgens van Beckhoven et al. (2002) draagt participatie bij aan de effectiviteit van een beleidsproces. Doordat de bewoners van een wijk beschouwd worden als deskundigen, kan de kwaliteit van het beleid vergroot worden. Een bijkomend voordeel is dat participatie van bewoners kan bijdragen aan tevredenheid: bewoners die het gevoel hebben een stem en inbreng te hebben, zijn meer tevreden over besluitvormingsprocessen dan burgers die vinden dat zij weinig of geen invloed hebben op dit proces (Almond en Verba 1963).

Participatie van bewoners draagt bij aan het thuisgevoel en zich onderdeel voelen van de samenleving. Over bewonersparticipatie kunnen we stellen dat dit, zowel door auteurs als Tully (2002) en Sen (2007), alsmede door het ministerie van VROM, gezien wordt als een

belangrijke manier om onderdeel van de samenleving te worden. In het wijkactieplan krachtwijken (2007) schrijft VROM:

“Het in een vroeg stadium betrekken van bewoners, ook van degene met een niet-westerse achtergrond, bij planvorming en uitvoering is niet alleen goed voor het draagvlak van maatregelen. Door het betrekken van burgers wordt ook een beter beeld verkregen van wat er leeft in de buurt en sluit de aanpak ook beter aan bij de wensen en behoeften van de burger. Bovendien kan burgerparticipatie een middel zijn om sociale samenhang en interetnische relaties in een wijk te bevorderen. De actieve betrokkenheid van burgers leidt ertoe, dat zij de buurt weer als iets van henzelf ervaren.”

Participatie kan dus op verschillende niveaus plaatsvinden. Ik onderscheid twee manieren om naar bewonersparticipatie te kijken. Enerzijds is het een proces waarin bewoners of burgers betrokken worden bij (de realisatie van) plannen en beleid. Zij zijn deskundigen van hun eigen leefomgeving en kunnen een waardevolle bijdrage leveren aan nieuwe plannen en beleid. Het betrekken van bewoners of burgers is een interactief proces en draagt bij aan draagvlak voor toekomstig beleid en plannen³. Aan de andere kant gaat het om de directe en indirecte betrokkenheid van bewoners bij het woon- en leefklimaat van hun wijk door middel van bijvoorbeeld vrijwilligerswerk. In mijn onderzoek heb ik mij op het tweede aspect van bewonersbetrokkenheid gericht. Het tweede aspect van participatie is een laagdrempelige manier voor bewoners om te kunnen participeren. Het deelnemen aan het proces om beleidsplannen te realiseren, kan een verlengde daarvan zijn of daaruit voortvloeien. Het buurtcoachproject is een manier om invulling te geven aan het tweede aspect van bewonersparticipatie.

Uit mijn onderzoek blijkt dat in alle wijken waar het onderzoek heeft plaatsgevonden, bewoners wonen die zich actief inzetten voor hun buurt of wijk. Zoals eerder vermeld zijn het vooral de al reeds actieve bewoners die initiatieven realiseren. Bij de rest van de bewoners die wel of niet gebruik maken van het project en haar diensten is de participatie naar aanleiding van het project niet groter geworden. Dat betekent niet dat ze niet participeren op hun eigen manier. Ik heb geconstateerd dat de meeste van mijn informanten uit deze groep wel degelijk op hun eigen manier participeren in de wijk. Vaak erkennen zij dit zelf niet als participatie. In mijn afzonderlijke interviews met bewoners Hamid en Rahila geven zij aan dat zij niet veel doen in de wijk omdat ze te druk zijn met hun privé leven en hun werk. ‘Ik kom elke dag laat

---

³ www.bewonersparticipatie.nl (geraadpleegd op 17 mei 2009)

thuis van werk en dan zit ik bij mijn gezin. Als ik tijd had zou ik wel wat doen hoor’, geeft Hamid aan. Rahila vertelt: ‘om eerlijk te zijn voel ik me niet zo betrokken bij de wijk. Ik hou me gewoon bezig met mijn eigen dingen en dat vind ik wel genoeg’. Bij doorvragen op dit thema blijkt dat zij beide wel degelijk regelmatig op hun manier participeren in de wijk. Zo helpt Hamid weleens in het buurthuis of bij een activiteit in de moskee. ‘Ja maar dat is toch anders vind ik, dat doe ik omdat ik dat leuk vind en is niet echt heel erg inzetten voor de wijk toch’. Ook Rahila geeft na doorvragen aan dat ze haar wat oudere buurvrouw weleens helpt met de boodschappen of het huishouden. Rahila is erg behulpzaam en daar waar het kan, helpt ze haar vrienden en kennissen uit de buurt.

Bewoners participeren dus wel degelijk in hun buurt. Dit staat echter geheel los van het buurtcoachproject. Het coachproject is voor hen geen aanleiding om meer of in een andere vorm te participeren. Hieruit kunnen we concluderen dat het coachproject de participatie van de al reeds actieve bewoners versterkt en vergroot. Op hen heeft het project invloed. Bij de overige bewoners, de deelnemers aan projecten en bewoners die daar geen interesse in hebben, heeft het coachproject geen invloed op hun participatie in de wijk.

Als we kijken naar de antwoorden op participatie op de wijze waarop Verba, Schlozman & Brady (2002), dit aangeven: dat mensen niet participeren, “*because they can’t, because they don’t want to, or because nobody asked*”, is juist op dit punt de rol en het profiel van de buurtcoach van groot belang. De coach moet ervoor zorgen dat bewoners *kunnen* participeren, door te zorgen voor de juiste infrastructuur en logistiek. Het is de taak van de coach om het buurtcoachproject laagdrempelig te maken voor bewoners. Bij bewoners die niet willen participeren omdat ze geen interesse hebben, is enige vorm van activeren en stimuleren gewenst. Tot slot is het aan de coach om het project voldoende bekend te maken in de buurt, zodat alle bewoners er vanaf weten en kennis hebben van de wijze waarop zij gebruik kunnen maken van het project. Zoals ook eerder beschreven, kan de werkwijze van de coach het project in grote maten positief of negatief beïnvloeden.

Zoals eerder genoemd zijn er bewoners die wel degelijk participeren in hun buurt. Dit gebeurt vaak op kleinschalig niveau en uit eigen belang. Echter, er kan ook een wisselwerking ontstaan tussen bewoners die elkaar helpen. Rahila geeft aan dat ze haar buurvrouw af en toe helpt met de boodschappen. Dit kan ervoor zorgen dat de buurvrouw ervoor open staat om Rahila hulp te verlenen, daar waar zij kan. Als het ware wordt er dan onderling uitgewisseld in de vorm van diensten. Dit idee wordt ook wel ‘reciprociteit’ genoemd. In de volgende

paragraaf zal ik daar dieper op ingaan en het idee van reciprociteit relateren aan de initiatieven naar aanleiding van het buurtcoachproject.

5.2 Reciprociteit: teruggeven of doorgeven?

Reciprociteit is een sociaal verschijnsel waarin één organisme, bijvoorbeeld een mens, bereid is een ander een dienst te verlenen, wanneer de persoon weet dat het hiervoor op een later tijdstip een wederdienst kan verwachten, of op dat moment zelf die wederdienst bewijst. Het principe van reciprociteit blijkt uit de onderliggende regel van uitwisselen van giften en diensten: veel geven betekent veel ontvangen, veel ontvangen betekent op zijn beurt weer veel geven. (Aafke E, et al 2000)

Volgens Mauss is dit fenomeen ‘uitwisseling’ het cement van de samenleving en constitueert het de sociale orde. Uitwisseling veronderstelt wederkerigheid. Er treedt een drievoudige verplichting op: men is gehouden te geven, te ontvangen en terug te geven. Elk samenlevingsverband of -proces kan geanalyseerd worden als een complexe vervlechting, op vele niveaus, van uitwisselingsactiviteiten: van geschenken, diensten, gunsten, goederen, beleefdheden, huwelijkspartners enzovoorts, aldus Mauss. Deze uitwisseling vindt plaats tussen verwanten, burens, generaties, collega’s, dorpsgenoten, zakenpartners, vreemden, zorgverleners en -ontvangers, diplomaten, militairen, staatshoofden, maar ook tussen mensen en geesten, mensen en voorouders of mensen en God⁴.

5.3 Reciprociteit in de wijken

Om relaties tussen wijkbewoners op te bouwen kan een onderzoeker door middel van kwalitatief onderzoek lijnen zichtbaar maken die uitwisseling mogelijk maken. Relaties tussen wijkbewoners kunnen versterken als er sprake is van reciprociteit. In mijn onderzoek heb ik gekeken in hoeverre gebruikers van gerealiseerde projecten zich geroepen voelen om ook ‘iets’ terug te doen. Dit kan gericht zijn op de initiatiefnemer(s), de buurt of wijk of bewoners. Zoals ik eerder vermeldde, heb ik geconstateerd dat het participatieniveau van project gebruikers, naar aanleiding van het project niet is toegenomen. Ik moet hierbij toevoegen dat bij een aantal van hen het participatieniveau op korte termijn weliswaar niet is toegenomen, maar dat ik op lange termijn constateer dat er een bepaalde mate van behoefte is om ook ‘iets’ te doen. Dit is het geval als de bewoners het project als zeer zinvol, nuttig en/of leerzaam hebben ervaren. Het was voor mij dan ook een interessante constatering dat bewoners wel

---

⁴ <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=45032> (geraadpleegd op 25 mei 2009)

degelijk beïnvloed raken door initiatieven die gerealiseerd zijn in de wijk, en waar zij gebruik van maken. Echter, een andere belangrijke constatering uit mijn onderzoek is dat zij in dat geval vaak *buiten* de eigen buurt of wijk participeren. Doordat de binding met de eigen wijk niet groot is bij deze groep mensen, hechten zij er ook minder belang aan om te participeren binnen de eigen wijk. Zij voelen zich meer geroepen om te participeren in projecten die hen aanspreken en niet zozeer in een buurt die hen aanspreekt. Het komt voor dat iemand die in een wijk in Utrecht woont, zich door een lokaal project geroepen voelt te participeren in een project in Amsterdam. In de laatste fase van mijn onderzoek heb ik met mensen gesproken die eerder gebruikers waren van projecten, en nu nadachten om zelf iets te ondernemen, of dit al doen. Marja heeft met haar kinderen deelgenomen aan een prikactie in de wijk. Zij vertelt:

‘Ik vond dat project voor de kinderen uit de buurt echt heel zinnig en goed. Mijn kinderen hebben er plezier van gehad en iets bijgeleerd en ik had zoiets van, het is misschien voor mij ook wel goed om een keer wat te doen. In de wijk waar mijn zus woont in Rotterdam moet ook veel gebeuren, dus ik dacht ik stel die idee voor aan mijn zus en zodoende hebben we dit samen opgezet in Rotterdam en het is heel erg leuk’

Marja was een passieve bewoonster die nauwelijks participeerde in de wijk. Het project heeft ervoor gezorgd dat zij actiever is geworden. Ook de Turkse Fatima, die deelnam aan zwemles voor vrouwen vond dit een geslaagd project en zette samen met haar vriendinnen een gelijksoortig project op in de wijk waar haar vriendinnen wonen.

Met deze constatering kom ik terug op het begrip ‘reciprociteit’. De kern van reciprociteit is dus het onderling uitwisselen op korte of lange termijn, het geven, ontvangen en weer teruggeven. De betekenis van dit verschijnsel wil ik aanvullen met, zoals ik heb geconstateerd in mijn onderzoek het ‘*doorgeven*’. Het is van belang reciprociteit niet alleen op te vatten in de betekenis dat als men iets ontvangt, de gever ook iets moet teruggeven. Veel uitwisseling tussen mensen, ook in wijken, is eerder een kwestie van *doorgeven*. Men geeft iets, maar hetgeen wat gegeven wordt is eerder elders vandaan gekomen. Zo kan iemand die in een vreemde stad de weg vroeg de persoon die hem vriendelijk hielp er niets voor teruggeven, maar eenmaal thuis wel ervaren dat het nu zijn beurt is om vreemden de weg te wijzen en vriendelijk te behandelen. Of het voorbeeld uit mijn onderzoek: bewoners die iets terug willen doen voor de samenleving en deelnemen aan een project, of zelf een project opzetten in andere delen van het land.

Het blijkt dus dat, voorheen passieve, bewoners geactiveerd kunnen worden door het buurtcoachproject. Echter, een sterkere binding met de wijk is daardoor niet gerealiseerd. De vraag is echter of dit erg is, het buurtcoachproject is immers gericht op één bepaalde wijk en de verbetering van de kwaliteit van diezelfde wijk. Op deze manier komt de inzet van de bewoner ten goede aan een andere wijk. De vraag hierbij is of er maatregelen genomen zouden moeten worden om ervoor te zorgen dat zoveel mogelijk nieuwe inzet en participatie van bewoners ten goede komt aan de eigen wijk, of zouden de buurt en wijkgrenzen losgelaten moeten worden en moeten we ons vooral richten op de Nederlandse samenleving als geheel die door méér participatie van mensen beter wordt? De financiers van buurtcoachprojecten (woningcorporatie, gemeente of stadsdeel) zijn veelal gericht op die specifieke wijk waar zij het project inzetten. Zij zouden dan ook graag zien dat het project een meerwaarde is voor die specifieke wijk. Het valt dan ook te bezien hoe zij zullen reageren op de uitkomsten van mijn onderzoek.

5.4 Bewoners aan het woord

Om het effect van het project te bepalen is het belangrijk om de ervaringen en belevingen van bewoners te onderzoeken. In de laatste fase van mijn onderzoek heb ik mij vooral gericht op gesprekken en interviews met initiatiefnemers en andere betrokkenen van diverse initiatieven. Ik ben nagegaan wat zij de sterke en de minder sterke punten van deze werkwijze vinden. Over het algemeen zijn de ervaringen over het project vrij positief. Over de volgende punten zijn de bewoners erg te spreken:

Eenvoudige financiering

Op het moment dat een bewoner een goed idee heeft dat voldoet aan de gestelde voorwaarden, kan hij of zij praktisch direct over geld beschikken en ermee aan de gang gaan. Initiatiefnemers ervaren dit als zeer prettig in tegenstelling tot wat zij noemen, de bureaucratische rompslomp bij aanvragen van gemeentelijke subsidies. Dit duurt volgens hen te lang en is teveel werk, in tegenstelling tot het coachproject.

Duidelijkheid

Vanaf het begin is duidelijk waar een initiatief aan moet voldoen en wat er van een initiatiefnemer wordt verwacht. Doordat dit hele korte en simpele regels zijn, zijn deze voor iedereen te begrijpen en voor iedereen toegankelijk.

Coaching

Een goede coaching en sturing van de buurtcoach wordt als prettig ervaren. De coach helpt de bewoners bij eventuele problemen en zaken waar ze tegenaan lopen. Tevens denkt de coach creatief mee en kan de bewoner adviseren of helpen bij beslissingen die genomen moeten worden. Hier geldt echter wel dat dit coachgebonden is. Mits de coach niet goed functioneert of onvoldoende inzet toont, is het logisch dat de bewoners dit als minder goed ervaren.

Initiatiefnemer blijft eigenaar

De initiatiefnemer van een project blijft de eigenaar van het project. Dat betekent dat bij succes ook alle lof naar deze persoon gaat en niet naar de buurtcoach of de financier van het project. De initiatiefnemer beslist tevens over de inhoudelijke invulling van het project. De coach kan in zijn rol meedenken en adviseren, maar mag de inhoud niet bepalen, mits dit aan de voorwaarden van het coachproject voldoet. Over het algemeen zijn zowel initiatiefnemers als gebruikers positief over het project. Vooral de eenvoud van het project spreekt bewoners enorm aan. Alle initiatiefnemers hopen dan ook dat dit project een vervolg krijgt in de wijk. Zij hebben aangegeven dat zij hun netwerk en contacten bij de financiers (woningcorporatie en/of de gemeente) zullen gebruiken om te proberen voor elkaar te krijgen dat het coachproject een vervolg krijgt.

Ook de gebruikers van de projecten zijn positief. Zij konden eindelijk eens ‘aan die computercursus deelnemen wat ze graag wilden’ of er was ‘eindelijk oog voor het talent dat rondloopt in de wijk’.

5.5 Realisatie initiatief: proces vs. uitvoering

Voordat een initiatief gerealiseerd wordt, gaat er een heel proces aan vooraf. Een bewoner met een idee neemt contact op met de coach, er wordt veel over en weer gesproken, de bewoner zoekt, met eventuele hulp van de coach, bekende of onbekende vrijwilligers die het project mede willen uitvoeren, en er is veel mankracht nodig op de dag of dagen van de uitvoering en realisatie van het initiatief. Dit gaat in de praktijk nooit zonder slag of stoot. Er zijn veel obstakels die overwonnen moeten worden en veel knopen die doorgehakt moeten worden. In de praktijk worden ook niet alle initiatieven gerealiseerd, en kan het voorkomen dat een initiatief niet van de grond komt. Het proces naar de realisatie is dan echter wel ingegaan. Het is daarom ook van belang om niet alleen te focussen op initiatieven die daadwerkelijk gerealiseerd zijn, maar ook op het proces. Zo zijn er namelijk voorbeelden uit mijn onderzoek van initiatieven die uiteindelijk niet gerealiseerd zijn, maar waar wel nieuwe

sociale bindingen tussen bewoners uit voortgekomen zijn. Tegelijkertijd zijn er ook voorbeelden van bindingen die afgebrokkeld zijn, doordat er in de aanloop naar de uitvoering onenigheid is ontstaan. Het proces kan daarmee even belangrijk, of soms belangrijker zijn dan de realisatie van een project.

H 6 Conclusie

Het doel van mijn onderzoek is, meer inzicht krijgen in de mate waarin het zogenaamde buurtcoachproject bijdraagt aan de verbetering van de sociale cohesie in de wijk en sociale binding tussen bewoners, en met de buurt. Het onderzoek geeft meer inzicht in de rol en werkwijze van de buurtcoach, het effect van het coachproject en de uitgevoerde initiatieven op de bewoners en de wijk als geheel. Het onderzoek geeft ook meer inzicht in de rol die het coachproject speelt bij bewonersparticipatie op zowel korte als lange termijn. Zoals ik in hoofdstuk 5 heb aangegeven gaat het om de directe en indirecte betrokkenheid van bewoners bij het woon- en leefklimaat van hun wijk door middel van bijvoorbeeld vrijwilligerswerk. Het onderzoek heeft zich toegespitst op verschillende facetten van het buurtcoachproject. In deze conclusie zal ik ze behandelen. Ik begin met de rol van de buurtcoach, waarna ik overga op de sociale bindingen tussen bewoners en met de wijk. Ik vervolg met het effect van het coachproject op de sociale cohesie. Vervolgens ga ik in op de participatie van wijkbewoners. Tot slot zal ik mijn constatering omtrent reciprociteit weergeven en eindig ik met een algehele conclusie wat betreft de meerwaarde van het buurtcoachproject voor de sociale cohesie en sociale binding in de wijk.

Uit onderzoek constateer ik dat er verschillende stijlen zijn waar een coach de nadruk op legt: de ene stijl legt de nadruk op het behalen van resultaat, terwijl de andere stijl zich meer richt op persoonlijke ontwikkeling in aanloop naar de uitvoering van een initiatief. De ene stijl hoeft niet per definitie beter te zijn dan de andere stijl, echter een buurtcoach die de balans kan vinden tussen beide stijlen zal in de praktijk meer succes behalen door beide fronten te combineren. Ik constateer dat het profiel en de werkwijze van de coach van groot belang zijn voor het succes van het coachproject. Omdat elke individuele coach een andere achtergrond en eigen interpretatie heeft wat betreft de beste invulling van de verschillende fasen van het project, kan zich dit in de praktijk nogal eens verschillend uiten. Dit wordt des te meer versterkt door het brede functiekader waarin een coach wordt vrijgelaten om naar eigen inzicht invulling te geven aan zijn werkwijze. Aan de ene kant is dit een voordeel, aangezien de ene wijk de andere niet is en maatwerk vereist is. Aan de andere kant geeft een te groot kader geen duidelijke richtlijnen over de wijze waarop invulling gegeven moet worden aan de werkzaamheden. Zoals blijkt uit mijn analyses van buurtcoach A en buurtcoach B, opereren zij op zeer diverse wijze. Uiteindelijk heeft dit weer invloed op de bekendheid van het project in de wijk, tevredenheid van bewoners, het aantal gerealiseerde

initiatieven en uiteindelijk het succes van het coachproject. Ik kan concluderen dat het slagen van het buurtcoachproject sterk afhangt van de werkwijze en handelingen van de buurtcoach. Het is daarom erg belangrijk dat een coach past bij het profiel van de functie, en bij de specifieke wijk waar de coach werkzaam zal zijn. De coach moet de 'X-factor' voor die specifieke wijk en bewoners hebben. Dit houdt in dat er een grote mate van zelfstandigheid en verantwoordelijkheid moeten worden verwacht en geëist van de coach. Daarnaast is het van belang om de functiekaders zoveel mogelijk aan te passen aan de wijk waar de coach werkzaam zal zijn. Zo kan de coach richtlijnen krijgen, toegepast op die specifieke wijk. Hij of zij kan een lijst van belangrijke ontmoetingsplekken krijgen, geadviseerd worden welke communicatiemiddelen in die wijk het grootste effect op bekendheid van het project zullen hebben. Dit vergt vooraf wat voorbereidend werk, maar kan een positief effect hebben op de werkzaamheden van de coach. Daarnaast is het goed om tussentijds evaluatiemomenten in te plannen, waarbij de coach met de opdrachtgever de voortgang doorneemt. Op die manier kan de opdrachtgever de coach tijdig bijsturen of adviseren.

Als we het hebben over bindingen, kunnen we het hebben over sociale binding tussen bewoners. Dit kunnen bestaande bindingen zijn die versterkt worden of nieuwe bindingen die gecreëerd worden. Daarnaast hebben we het bij binding over binding van bewoners met de eigen buurt. Bindingen tussen bewoners kunnen ontstaan doordat bewoners elkaar herhaaldelijk ontmoeten, zich verenigen of omdat ze het nuttig of leuk vinden om bij elkaar te komen (RMO 2005). Als ik kijk naar de invloed van de initiatieven naar aanleiding van het coachproject, constateer ik dat er wel degelijk nieuwe bindingen ontstaan tussen bewoners. Dit is vooral het geval bij bewoners die gebruik maken van een initiatief, zoals een buurtbarbeque of een cursus. Onbekende bewoners uit de buurt of wijk, maken van de gelegenheid gebruik om elkaar te leren kennen en een praatje te maken. Nieuwe bindingen in aanloop naar de realisatie van een initiatief ontstaan in mindere mate. De meeste initiatiefnemers geven er de voorkeur aan om een initiatief zelfstandig te realiseren of vooral vrienden en andere bekenden te betrekken. Als we kijken naar bestaande bindingen kan ik concluderen dat het buurtcoachproject ook daar weinig effect op heeft. Initiatiefnemers betrekken vooral reeds bekende bewoners waar ze al een vrij sterke band mee hebben. Bij de nieuwe bindingen die ontstaan, kan ik opmerken dat veel bewoners het wel waarderen meer bewoners te kennen, elkaar ook groeten op straat, maar over het algemeen niet de behoefte hebben om die banden te versterken. In de praktijk betekent dit dat in de eerste paar maanden na het ontstaan van nieuwe bindingen, dit niet uitmondt in nieuwe vriendschappen of sterkere relaties.

De verbondenheid met de buurt is vooral een ‘belevingscomponent’ (Bolt en Torrance 2005). Bewoners die zich verbonden voelen met hun buurt hoeven dit niet per definitie te uiten door bijvoorbeeld interactie met andere bewoners (Lupi 2005). Aan de andere kant is het zo dat actieve bewoners die dit wel uiten door middel van hun participatie en inzet, dit vaak doen voor wat Benedict Anderson (1986) de ‘*imagined community*’ noemt. Dit is terug te zien bij de groep initiatiefnemers die zich inzet voor hun wijk en de bewoners uit de wijk, ook al kennen zij lang niet alle bewoners. Echter, de binding met de buurt is bij deze groep bewoners al aanwezig vóórdat het buurtcoachproject gestart werd. Het project is voor hen een middel om hun binding te uiten en er ‘handen en voeten’ aan te geven. De binding was al sterk en, blijft ook sterk. Bij de bewoners die gebruik maken van de initiatieven en bij de bewoners die er geen gebruik van maken, constateer ik dat de binding met de buurt redelijk tot minimaal aanwezig is. Zij vinden het belangrijk dat ze in een goede en veilige buurt wonen, maar voelen zich door het coachproject niet geroepen om ook iets te doen voor de buurt. Deelname aan gerealiseerde initiatieven betekent voor deze groep niet dat er een binding met de wijk ontstaat of dat deze sterker wordt. Ook bij deze groep heeft het coachproject geen invloed op de binding met de buurt. Als het echter voor de opdrachtgever belangrijk is dat de binding van bewoners met de wijk toeneemt, zal er nagedacht moeten worden over een andere vorm of invulling van dit coachproject. Zo kan bijvoorbeeld tijdens de uitvoering van een initiatief, geprobeerd worden de bezoekers te stimuleren een soortgelijk initiatief op te starten. Dus in plaats van alleen te zorgen dat de uitvoering zo goed mogelijk gebeurt, biedt de uitvoering kansen om te proberen de tevredenheid van de bezoekers om te zetten in een bijdrage van die bewoners.

Verbondenheid met de buurt is een van de dimensies die de sociale cohesie in een buurt vormt. Sociale cohesie wordt gezien als een van de belangrijkste voorwaarden voor een prettige woon- en leefomgeving. De vraag is of het buurtcoachproject bijdraagt aan het versterken van de sociale cohesie in de wijk. Ik heb mij in dit onderzoek aangesloten bij de vijf dimensies van Kearns & Forrest (2000): ‘common values and civic culture (normen en waarden)’; ‘social order and social control (sociale controle)’; ‘social solidarity and reductions in wealth disparities (solidariteit)’; ‘social networks and social capital (sociale interactie)’; en ‘territorial belonging and identity (buurtbinding)’. Uit de praktijk blijkt dat de sociale cohesie de dimensies, ‘normen en waarden’, ‘solidariteit’ en ‘sociale interactie’ bij bewoners versterkt, en op de dimensies ‘sociale controle’ en ‘buurtbinding’ het buurtcoachproject is dit niet of nauwelijks het geval. Ook het vertrouwen in de buurt en tussen de bewoners speelt een belangrijke rol. Ik kan stellen dat het vertrouwen tussen bewoners is

toegenomen. Dit uit zich in elkaar op straat groeten of een praatje maken. Doordat er veel verschillende initiatieven worden gerealiseerd gedurende de duur van het coachproject, zijn er veel nieuwe bindingen ontstaan. Meer bekendheid zorgt er in dit geval voor dat het vertrouwen is toegenomen, omdat bewoners meer van elkaar en elkaars ideeën en drijfveren afweten. Over het algemeen kan ik stellen dat de sociale cohesie is toegenomen door het coachproject.

Een van de manieren om de sociale cohesie tussen of binnen groepen (bewoners) te bevorderen is participatie van bewoners (Morisson 2003). Door middel van participatie kunnen mensen zich thuis en onderdeel van de samenleving en buurt voelen. Tully (2002) geeft aan dat bewonersparticipatie de beste manier is om een gevoel van *belonging* te creëren. Motieven om te participeren kunnen heel divers zijn, zoals blijkt uit mijn onderzoek. Bewoners participeren omdat ze zich verantwoordelijk voelen voor hun buurt en de bewoners, of uit eigen belang omdat dit voor hen statusverhogend werkt binnen hun netwerk. In elke wijk wonen wel actieve bewoners die zich inzetten voor hun buurt. De komst van het coachproject is een manier om daar uiting aan te geven. Echter, los van het coachproject zijn er ook veel bewoners die participeren, maar dat zelf niet erkennen en herkennen als participatie. We hebben het hier over de zogenaamde ‘verborgen participatie’. Deze bewoners helpen bijvoorbeeld mee in een buurthuis of vegen de straat schoon. Omdat zij dit vooral uit eigen belang of het belang van de ‘eigen groep’ doen, zien zij dit vaak zelf niet als participatie. Vaak is dit een eenmalige inzet en blijft het daarom ook ‘verborgen’ voor de buitenwereld. Hier zou meer waardering en erkenning voor moeten komen. Ook komt het voor dat bewoners wel *willen* participeren, maar niet *kunnen* omdat ze de taal niet spreken of de tijd er niet voor hebben, of simpelweg omdat niemand ze ooit gevraagd heeft iets te doen. Meer participatie in de buurt naar aanleiding van het buurtcoachproject is minimaal. De reeds actieve bewoners kennen vaak de kanalen om hun initiatieven gerealiseerd te krijgen: een gemeentesubsidie, een landelijk fonds of zoals in dit geval door het buurtcoachproject. Het coachproject fungeert vooral als een makkelijke en snellere manier om een initiatief gerealiseerd te krijgen. Bewoners die gebruik maken van gerealiseerde initiatieven, en bewoners die er geen gebruik van maken, zijn niet méér gaan participeren in hun buurt door het coachproject. Ook over de bewonersparticipatie kan ik concluderen dat deze niet is toegenomen naar aanleiding van het coachproject. Echter, op lange termijn zie ik wel een behoefte bij gebruikers van gerealiseerde projecten, om ‘iets’ te doen voor de samenleving als geheel. Zij hebben profijt van het feit dat iemand anders zich heeft ingezet ten gunste van hen, en voelen de behoefte dat het hun beurt is om ook iets te doen voor een ander.

Ik sluit hierbij aan bij het idee van reciprociteit. De basis van dit fenomeen is ‘uitwisseling’ tussen organismes, in dit geval wijkbewoners. Men ontvangt iets en voelt op een gegeven moment de behoefte dit weer terug te geven. Uit mijn onderzoek blijkt dat dit in de praktijk niet inhoudt dat de bewoners dit weer teruggeven aan degenen van wie ze de dienst ontvangen hebben, ook niet aan de eigen buurt, maar dat er vooral sprake is van *doorgeven*. Zoals ik eerder heb aangegeven, blijkt dat bij de groep ‘gebruikers’ van projecten de binding met de buurt minimaal is. Op het moment dat zij het gevoel hebben dat zij iets willen ondernemen, zoeken zij vooral naar initiatieven, of naar andere mensen waar zij een bepaalde verbondenheid mee voelen. Zij kijken dus niet naar de eigen buurt of de bewoners uit de buurt. Een geslaagde fietscursus kan ervoor zorgen dat de bewoner een soortgelijke cursus wil opzetten, elders in het land omdat daar een kennis of familie woont, of omdat de bewoner weet dat daar in die stad veel behoefte aan is. Dit is toch wel het paradoxale van het buurtcoachproject: daar waar het project zich vooral richt binnen de geografische grenzen van een bepaalde buurt, zorgt het er op lange termijn voor dat bewoners juist over deze grenzen heen participeren. Ik wil bij het verschijnsel reciprociteit dus niet alleen spreken van ‘teruggeven’ maar ook van ‘doorgeven’ van diensten. Echter, als het van belang is dat zoveel mogelijk bewoners in hun eigen buurt participeren, kan geïnventariseerd worden welke lopende initiatieven of projecten in de wijk dicht bij de bewoners staan. Tijdens de uitvoering van een project kan dan van alle bezoekers de gegevens worden opgenomen, zodat er na enige tijd contact met hen kan worden opgenomen om hen te informeren over de projecten die er in de wijk lopen en of zij interesse hebben om zich ergens bij aan te sluiten. Het is van belang om potentiële participanten te blijven volgen en informeren over de mogelijkheden. Investeren in bewoners, niet alleen middels financieel kapitaal maar ook middel sociaal kapitaal.

Tot slot kom ik terug bij mijn onderzoeksvraag: Op welke wijze en in welke mate draagt de werkwijze van het buurtcoachproject bij aan de bevordering van de sociale cohesie en sociale binding tussen bewoners in de wijk? Ik kan concluderen dat het coachproject bijdraagt aan de bevordering van de sociale cohesie in de wijk. Meer bewoners leren elkaar kennen en het vertrouwen tussen bewoners neemt toe. Tegelijkertijd kan ik concluderen dat de binding met de buurt niet toeneemt, met als gevolg dat bewoners zich niet méér zijn gaan inzetten in de eigen buurt. Initiatiefnemers waren voorheen al actieve bewoners en gebruikers van projecten doen dit vooral uit eigen belang en persoonlijke ontwikkeling. Op lange termijn constateer ik wel een tendens dat gebruikers van projecten wel degelijk meer zijn gaan participeren. Echter in combinatie met de zwakke of helemaal geen binding met de eigen

wijk, doen zij dit veelal buiten de eigen wijk. Méér participatie in de eigen buurt naar aanleiding van dit project is minimaal. Om nog even terug te komen op de rol en werkwijze van de buurtcoach: ook dit is sterk van invloed op het succes van het coachproject. Onvoldoende of slecht functioneren van een coach kan ervoor zorgen dat het project niet succesvol zal zijn, ook al zijn er voldoende enthousiaste en actieve bewoners in de buurt aanwezig.

Is het buurtcoachproject een meerwaarde voor de buurt? Alles bij elkaar kan het buurtcoachproject een meerwaarde zijn, mits de verschillende genoemde factoren goed worden ingezet. De vraag blijft bestaan of het voor de buurt, en ook de financiers van het coachproject, gewenst is dat op lange termijn weliswaar bewoners worden geactiveerd om te participeren, maar dit buiten de wijk doen. Dat zal dan ten goede komen aan de persoonlijke ontwikkeling van het individu, de kwaliteit van een *andere* wijk ergens in het land, echter komt het niet ten goede aan de *eigen* de buurt. Tegelijkertijd kan ik zeggen dat er wellicht ook mensen in de buurt actief zijn die elders in het land wonen, en via een soortgelijke manier de behoefte hebben om te participeren. De algemene conclusie is dat het project een meerwaarde heeft, mits de verschillende factoren die daar van invloed op zijn, op juiste wijze worden ingezet.

De vraag die tegelijkertijd gesteld moeten worden, is in hoeverre de huidige doelstellingen van coachprojecten de juiste zijn? Gaat het alleen om het realiseren van initiatieven, meer ontmoetingen tussen bewoners en het activeren van bewoners, of zouden de doelstellingen zich ook, of misschien wel vooral, moeten richten op andere complexe gelaagdheden die ook mee moeten spelen bij de waardering van burgerinitiatieven in het algemeen, en het buurtcoachproject in het bijzonder? Zoals ik in mijn onderzoek heb aangetoond, worden vele processen door de initiatieven in gang gezet: persoonlijke ontwikkeling van bewoners, versterking van de sociale cohesie, maar ook méér participatie *buiten* de eigen buurtgrenzen en de symboliek van burgerinitiatieven. Ook dit zijn opbrengsten waar rekening mee gehouden zou moeten worden. In hoeverre doelstellingen zijn behaald, en de wijze waarop ze worden beoordeeld, heeft immers te maken met datgene waarop in de uitvoeringskant wordt beoordeelt.

Bibliografie

Almond, G.A. & S. Verba

1963 *The civic culture: political attitudes and democracy in five nations*. Newbury Park, London, New Delhi: Sage Publications.

Anderson, B.

1986 *The imagined community: reflections of the origin and spread of nationalism*. London: Verso.

Becker, H. S.

1966 *Outsiders : studies in the sociology of deviance*, New York [etc.] : Free Press [etc.]

Beckhoven, E. van & R. van Kempen

2002 *Het belang van de buurt: de invloed van herstructurering op activiteiten van blijvers en nieuwkomers in een Amsterdamse en Utrechtse buurt*. Den Haag/Utrecht: DGW/Nethur Partnership.

Berg, L. van den, Braun, E. & A. Otgaar

2002 *Organiserend vermogen in perspectief*. Rotterdam: European Institute for Comparative Urban Research (EURICUR).

Blokland-Potters, T.

1998 *Wat stadsbewoners bindt. Sociale relaties in een achterstandswijk*. Kampen: Kok Agora.

Bolt, G. & R. ter Maat

2005 *Participatie in de buurt*. In: *Tijdschrift voor de Volkshuisvesting* 11 (6), 56-62.

Charifi, M

2008 *bewonersparticipatie: Hoe?Zo! masterthesis culturele antropologie: multiculturalisme in vergelijkend perspectief*: Universiteit Utrecht

Flap, H. & B. Völker

2004 *Solidariteit op het werk*. In: *Mens en Maatschappij* 79 (2), 148-169.

Font, J.

2003 Public participation and local governance. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS), Universitat Autònoma Barcelona.

Friedkin, N.E.

2004 Social cohesion. In: *Annual Review of Sociology* 30, 409-425.

't Hart, H.

1996 *Onderzoeksmethoden*. Amsterdam [etc.] : Boom.

Healey, P

1998 Institutional theory, social exclusion and governance. In: A. Madanipour, G. Cars & J. Allen (eds.), *Social exclusion in European cities. Processes, experiences and responses*. London/Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 53-73.

Kastoryano, R.

2002 Citizenship and Belonging: Beyond Blood and Soil. In *The Postnational Self. Belonging and Identity*, Hedetoft, U. and M. Hjort. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Kearns, A. & R. Forrest

2000 Social cohesion and multilevel urban governance. In: *Urban Studies* 37 (5/6), 995-1017.

Lupi, T.

2005 *Buurtbinding. Van veenkolonie tot vinex-wijk*. Amsterdam: Aksant.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

2003 Citizen participation: a source of inspiration to the European Union? Report on a study of best practices in citizen participation in the Netherlands, commissioned by the Dutch Ministry of the Interior and Kingdom Relations, on the occasion of the 189 European 'Multilevel Governance & Democratic Legitimacy' Seminar. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK).

Morrison, N.

2003 Neighbourhoods and social cohesion: experiences from Europe. In: *International Planning Studies* 8 (2), 115-138

Raad voor de Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO)

2005 Niet langer met de ruggen tegen elkaar: een advies over verbinden. Den Haag: Raad voor de Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO).

Schuyt, K.

1997 Sociale cohesie en sociaal beleid. Drie publiekscolleges in De Balie. Amsterdam: De Balie.

Sen, A.

2007 *Identity and Violence*. New York: W.W Norton & Company.

Tully, J.

2002 Reimagining Belonging in Circumstances of Cultural Diversity: A Citizen Approach. In *The Postnational Self. Belonging and Identity*, Hedetoft, U. and M. Hjort. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Uitermark, J. & J.W. Duyvendak

2006 Sociale integratie: straatanpak in de praktijk. Essay mensen maken de stad. Ruimte maken voor straatburgerschap. Amsterdam/Rotterdam: Universiteit van Amsterdam/Gemeente Rotterdam.

Verba, S, Schlozman K. L. and Brady H.E.

2002 *Voice and equality : civic voluntarism in American politics*. Cambridge, Massachusetts, [etc.] : Harvard U.P.

VROM Actieplan Krachtwijken

2007a Van Aandachtswijk naar Krachtwijk. *VROM, Wonen Wijken en Integratie*

VROM Integratienota 2007-2011

2007b Zorg dat je erbij hoort! *VROM, Wonen Wijken en Integratie*.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR)

2007 rapport: *Identificatie met Nederland*

Wimmer, A.

2002 *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict. Shadows of Modernity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Geraadpleegde literatuur

Baarda, D. B.

2005 *Basisboek kwalitatief onderzoek: handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. [Houten]: Stenfert Kroese

Boeije, H.

2005 *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen*. Boomonderwijs.

DeWalt K.M. and B.R. DeWalt

2002 *Participant Observation. A Guide for Fieldworkers*. Oxford: AltaMira Press.